

L'ENÈEIDE IN DIALÈT CREMUNÉES

vegniida fóra da la pèna de

Güstéen Melegòt

Prìma de scuminciàa el viàc sö l'òpera de l'Enèeide, gh'ùm de parlàa 'n briis de chì el l'aa scriviida. Sarès a d'ii de Publio Virgilio Marone, che da adès in avàanti ciamarùm sulamèent cu'l so prìm nùm in dialèt: Virgìlio.

Nasiit in de'l mantuàn a'l tèemp de l'antiiga Róma, el 15 de utùber de'l 70 a. C., in de'n pòst ciamaat alùura Àandes e adès Piétole, Virgìlio 'l éera fióol de na famiilia de agricultùur che stiiva pròpia bèen de bursél. Cusé de regàs al gh'aa pudìit stüdiàa in de cèerte scóole de lüso: a Cremùna, a Milàan e dòpo àanca a Róma.

Chì, in de la citàa etèerna, el gh'è 'ndàt quàant el gh'iiva cumpiit i quìndes àn e 'l è stàt lé infina a i viint àn, indùu el gh'aa pudìit scultàa le lesiòn de retòrica de'n bravìsim maèester, Epìidio, inséma a i regàs de le familie püsèe aristocràtiche de la citàa. Fra chéesti fióoi gh'éera àanca en regàs che sarès diventàat imperadùur e pò àanca prutetùur de'l stès Virgilio: sarès a d'ii Augùusto, che 'l éera en pòo püsèe véc de lüü.

A prupòsit de la puešia de Virgìlio, bišógna ricurdàase che l'è nasiida in de 'l ambièent de chéi persunàc ch'ii vegniiva ciamaat alùura *poetae novi*. Fra de lùur el püsèe famùus 'l éera 'n àalter puéeta de la Vài Padàana: sarès a d'ii el verunées Catùlo.

Indùu tóta la gèent l'è restàada cun la bùca davèerta, 'l è stàt quàant Virgìlio el gh'aa fàt cugnùser a i letùur i dées puemèt de le *Bucòliche*, scriviit da'l 41 a'l 39 avàanti Crìst. Chì, in chéeste pàgine, lüü el pàarla de la natüüra e de la vìa de i paišàan, i laurèent che sgubàava in d'i càamp de la so tèra mantuàana.

In de j àn fra el 37 e el 30 a. C., Virgìlio el gh'aa scriviit invéce le *Geòrgiche* sö indicasiòn de Otaviàano, che 'l vuriiva la pàas in de chéj àn lé, la pàas de la so gèent a tôte le manéere, apéena dòpo la guèra che gh'éera stàt cun Antòonio e Cleopàatra e la vitòria utegnìida in de'l 31 a.C.

Sèemper sö indicasiòn e dešidéeri de l'imperadùur, che 'l gh'iiva dumandàat de scriiver en poéma per la glòoria de Róma e de la so stésa persùna, el puéeta de Piétole el gh'aa pensàat de scriiver, in de'l 19 a. C., l'òpera de l'*Enèeide*, che 'l gh'aa mìa finiit de'l töt però, perchè la mòort el l'aa purtàat jà el 21 de setèmber, pròpia in chél àn lé, quàant 'l éera adrée a turnàa indrée da 'n viàc in Gréecia, indùu 'l éera 'ndàt a višitàa le tère che 'l gh'ia cantàat in de'l so poéma: l'*Enèeide*.

Chéesta 'l è n'òpera gràanda, scriviida in dùdes càant, i prim sées sö 'l mudél de l'*Odisea*. Chì Virgilio el pàarla de'l viàc che Enéa el gh'aa fàt da Tròja a'l Làasio. Invéce in de j üültim sées càant el gh'aa scriviit sö 'l mudél de l'*Iliade*, cun le aventüüre sèemper de Enéa, prima che chéesto persunàc el se fermès per sèemper in Itàalia.

La guèra viista da Virgilio l'è na ròba bröta e urèenda, vardàada cun spavèent da chiì pròpia el la pòol miia véder. El puéeta el na pàarla perchè el spéerava che Augùsto el mantegnès la pàas per sèemper.

Ma adès l'è ùura de mucàala lé de ciciaràa e de s'cumìncia invéce a léger cuša gh'aa scriviit Virgilio in de'l prim càant de'l so liber famùs.

• PRÌM CÀANT

Lasàada la Sicilia, indùta el s'éera fermàat da Acèeste, che l'éera en persunàc de la so gèent trujàana, e che 'l éera 'ndàt lé cun de j àalter scapàat da Tròja, Enéa el s'è metiit in viàc cun i so sòci imbarcàat sö na vintina de nàavi.

Giunóone, che l'éera la so nemìiga püsèe carugnèenta, la gh'aa cercàat alùura, in töte le manéere, de metiighe el bàch in de le róode e de fàaghe 'ndàa de travèers el viàc.

Cusé la gh'aa dumàandàat a Éolo, el rè di vèent, de fàaghe en piašéer, cun la prumésa de dàaghe dòpo in mujéer la niinfa Deiopéa, che l'éera bèla 'me 'l sùul.

Éolo, sbrašeliit da la vója de viighe chéesta regàsa meraviliuùša, el gh'aa pö capiit nièent e sübit el gh'aa mìs in pée en tempestàada màai viista prima, pròpia in de chél tucheléen de màar indùta se muìiva le nàavi de i trujàan scapàat via da cà.

S'è vist alùura 'ste nàavi, cun i rèem s'cèpàat, balàa sèensa cuntròl, pròpia là in méša a le óonde in de 'n màar rabiùus e catiif. Per furtöna la tempestàada l'è stàta fermàada da'l diò Netùuno, che 'l s'è metiit a ustiàa, cun de le parulàse, adrée a i vèent che i gh'iiva pensàat, sèensa el so permès, de méter in pée töt chél badüél lé.

Enéa l'è riesiit alùura a rìiva sö la còosta de la Lìbia, ma 'l è rivàat lé cun apéena sèt nàavi. Chì, finalmèent, 'l è riesiit a truàa de mangiàa, dòpo viighe cupàat sèt cèervi in de 'n bòsch lé apróof. Intàant Vénere, màader de Enéa, la gh'aa dèt a Giòove de cùma l'éera stàta catiiva Giunóone cun el so bèl fióol trujàan.

Giòove el gh'aa sübit rispónt a Vénere de miia preoccupàase. E sübit dòpo el gh'aa mandàat in frésa Mercùurio a Cartàgine, da Didóone, regina de la citàa, per diighe de fàa féesta a i trujàan rivàat da le so pàart.

Vénere, intàant, travestiida in de 'l bòsch da regàsa endàta a càcia, la se fà véder da Enéa e la ghe diis el nùm de chéla tèra lé africàana. E la ghe cöonta àan la stòoria miia tàan bèla e pièena de guài de la regina Didóone. Pò el la quèercia in de 'n niigol

inséma a'l so sòcio Àcate, che 'l éera lé apróof. Cušé i dùu i rìiva a Cartàgine sèensa ìser vist da nisöön. Invéce lùur i pòol vardàa bèen la citàa, che l'éra pròpia praan bèla, nóoa nuèenta. E i la vàarda cun la bùca d'avèerta e ghe véen àan de piàanšer quàant i vèt pitüràada, sö i müür de la citàa, la stòoria de la so citàa. Sée, la stòoria de la guèra de Tròoja!

Dòpo 'n pòo, se vèt vegniighe incóontra Didóone e àan i cumpàgn trujàan de che j àaltre nàavi, che Enéea el credìiva bèle mòort o dispèers diùsa 'nduè. Didóone la gh'aa dàt ospitalitàa a tóti e la gh'aa dít de 'ndàaghe adrée in de'l so palàs. E cušé, tóti cuntèent, i vè a mangiàa inséma a la regina.

Càanti la guèra,

e càanti 'l òm che per prim da Tròoja 'l è vegniit in Itàalia, scapàat per voluntàa de 'l destéen sö le spiàge de Laviinio. Per en pés, sèemper turmentàat, e per tèra e per màar, da quaidöön de 'l Oliimpo, per la ràbia màai finiida de la spietàada Giunóone, el gh'aa patiit tàanti àan in guèra: fin'a quàant el gh'aa mis in pée na citàa e lasàat in de'l Làasio i Penàati de Tròoja, che j è la radiis gluriùuša de la ràsa d'i Latéen de Àalba, e de le müüra de Róma, la citàa süpèerba. Càara Müüša, ricòordeme té le ragiòon de tàant penàa dulurùus: ricòordeme l'uféeša e la vendéta de la regina de'l céel che la gh'aa vuriit fàa sufrii in töte le manéere 'n òm famùus per la so buntàa. I Celèst éei bòn, dònca, de tégner in cóor na ràbia cušé gràanda?

• LA RÀBIA DE GIUNÓONE

Gh'éera alùura na citàa antiiga, dùa ghe stìiva i Tìiri, che da luntàan la vardàava l'Itàalia e indùu el Tévere el finiiva in de'l màar: l'éera Cartàgine, na citàa siöra, armàada da fàa paüüra. Se dišìiva che Giunóone el la preferìiva a ògni àaltra tèra, perfina a Sàamo*, e che a Cartàgine la ghe tegnès j armàamèent e àanca 'l so càr. La Déa, alùura, la vurìiva fàaghe utégner, se 'l Destéen* el fùdeses stàt de l'idéa, 'l impéeri de'l móont. Ma l'éera vegniida a savii che da'l sàanch trujàan sarès nasiida na ràsa de gèent destinàata a ficàa šó le müüra de Cartàgine; e che en pòpol fòort in guèra,

*dove Giunone era nata

*dal Fato

che cumandàava bèle tàante nasiòn, el sarès vegniit a purtàase via la Libia. Cùsé dišìiva la stòria che filàava le Pàarche. Per paüüra de'l dumàan, sèensa desmentegàase la guèra che la gh'ìiva mìs in pée sóta Tròja per i so bèi Argìivi, Giunóone la gh'ìiva adòs amò tàanta ràbia, inséma a 'n dulùur gnamò pasàat: la gh'ìiva inciudàat, infàti, dèenter in de'l cóor el giüdisi de Pàride, per la carugnàada de la so beléa miia cunsideràada, e la vendéta vèers la ràsa trujàana, in unùur a Ganiméede (1). *coppiere degli Dèi Rabiida per tóti 'ste tòort, la Déa la tegnìiva luntàan da'l Làasio, sbalutèent sö j óonde, i Trujàan scapàat da i Gréeci e da'l tremèent Achìle: e lùur j éera muìit da'l destéen per ògni màar, da tàanti e tàanti àn. L'èera pròpia na ròba cumplicàada, düüra e incarugnàada, fàa nàser la stòria de la gèent rumàana.

(1) Ganimede, figlio di Troe, re di Troia, che per la sua bellezza fu rapito da un'aquila inviata da Giove e trasportato in cielo perché servisse come coppiere degli dèi.

• ÉEOLO E LA TEMPÉESTA

Apéena lasàat lé de vardàa la tèra de Sicìilia, i Trujàan cuntèent i sistemàava le véele vèers el làarch, intàant che le póonte de brùuns le tajàava le óonde salàade. Giunóone, che la gh'ìiva da sèemper in de'l cóor na ferìida, quàant la jà vìst, la s'è dìta: "Duaròoi dònca lasàa pèerder la me ràbia e dìi che gh'òo perdiit, sèensa rièser a mandàa fóora da i pée, da l'Itàalia, el rè de i Truiàan? Ma la pèensa miia a'l Destéen! Epüür Minèerva la gh'àa pudìit incendiàa la flòta de i Gréeci e negàai tóti in de'l màar per le cùlpe sulamèent de öön: de Aiace d'Oileo! Sèemper lée la gh'àa sbatiit šó da i niigoì i lampès de Giòove, e spantegàade le nàavi e mandàat in fùrlòorum el màar, scumpaginàat in de l'àaria Aiàace che 'l tràava só de le fiàme da'l stómech impirlèent, per fàal pò infilsàa sö la sculiéera; e mé, che vòò dinàans a tóti i Dèei de l'Olimpo, suréla e mujéer de Giòove; mé che fòo la guèra da tàanti àn sulamèent a 'n pòpol, ghe rièesi miia a inciudàal per sèemper. Da chì in avàanti chi parlaràa bèen de la glòoria de Giunòone, e pò 'l digarà màai de fàa d'i sacrifici a i so àaltar?"

*La Déa, che la tegniva strenšit chèesti pensér in de'l cóor,
incarugnida de ràbia, l'è rivàada a l'ìšula Eòlia,
règn de i niigoj, na tèra pièena de i vèent püsèe rugnùus.
Chì, el rè Éolo el cuntròla in de na cavèerna grandìsima
le tempéeste püsèe bastàarde e i vèent dispetùus
che 'l tèen prešunéer, càrich de cadèene gréeve tàant.
I se móof tóti ch'ii pàar di diàaoi didrée a le sbàre
cun di vèers da tòor castràat che móof infina le muntàgne;
Éeolo, cun in màan el bàch de'l cumàand, setiit sö 'l ciümél,
el ghe fàa però 'ndàa via el nervùus e el ja fà stàa bòn.
Se 'l gh'èes miia de fàa cušé, i vèent fresùus
i purtarès via per sèemper in de l'àaria
i màar, le tère e 'l céel néegher e bröt.
Per la paüura de 'ste perìcol, Giòve che töt el póol,
el ja mìs saràat sö in de cèerte cavèerne, querciàade insìma
da de le gràan muntàgne, cun en rè a cumandàai
che'l savès, trà per trà, tegnii o mulàai cun sicürésa.
Giunóone la gh'aa parlàat cun na süplica:
"Éeolo, scùulteme! Per el fàto che el Pàader de tóti
nuàalter Déei, e rè de j òm, el t'aa fàt divèenta padròn
de tóti i vèent per calmàa j óonde o fàale rivàa fina a
le stéle, te gh'èet de savii che na ràsa de gèent, che pódi
miia véder, la nàviga in de 'l màar Tiréen per purtàa
in Itàalia Tròja e i Penàat che i gh'aa perdiit la guèra:
méteghela tóta cun i to vèent, màanda a pìch le nàavi,
o fàa pèerder in de'l màar i Trujàan carugnùus.
Mé gh'òo quatòordes Niinfe, bèle de fàate giràa 'l còo,
te darò Deiópea, la püsèe carìna de tóte,
la farò tóta tùa cun en grùp che se pudarà pö desligàa.
E vóori, per el fàto che te mèet ütàat, che la stàga cun té
tóta la vita per fàate pàader de fiòoi bèei cùma pòochi".
Éeolo el gh'aa rispundiit: "A té, Règina, spéta deciider
chéel che te vóot, a mé spéta fàa chél che te me dīšet.
In tóte le manéere, el me règn te me l'èet dàat té, cušé
el me bàch de cumàand* e àanca 'l aiöt de Giòove: 'l è to
mérit se me séti šó in d'i banchét in de'l céel, se sùunti el
rè di vèent. Alùura Éeolo, cu'l pée de la làancia, el gh'aa
picàat sö 'l fiànch de la muntàgna e i vèent, in fiila stréta*

*scettro

*cùma ‘n bataliòn de suldaat, j è rivàat da la pòorta
e i gh’aa fàt pióover tóta la so ràbia in sö la tèra.
Éeuro, Nòoto e Àfrico, tóti pàader de tempéeste,
j è piumbàat inséma sö’l màar e i l’aa rigiràat in àaria
per fàa ‘ndàa muntàgne de undàade cóontra le spiàge.
J òm i vušàava per la paüüra, le còorde de la nàave le
cridàava. D’i niigoì i sguarnàava el céel e la lüüs a j óc d’i
Trujàan: se slargàava néegra la nòt sö ‘l màar. El céel el
trunàava, l’àaria ‘l éera pièena de föölmin e töt, in de àaqua
e in de’l céel, fiiva paüüra a i marinàar la mòort miia tàant
luntàana. A Enéea se giasàava fina ‘l fidech per la paüüra,
e cridèent el gh’aa svalsàat le màan vèers le stéle per dïi:
“O mìla vòolte beàat chi gh’aa viit la furtöna de móorer
davàant a j óc de so pàader sóta le müüra de Tròoja! O
Dioméede (2), el püsèe fòort de i Gréeci, gh’èsi pudìit
móorer sóta i to cùulp de spàada in d’i càamp de lìlio, dùa,
cupàat da’l fióol de Téeti, el fòrt Ètore lè là stèench in tèra,
indùà gh’è àan el gràant Sarpedonte (3) e ‘dùà ‘l fiöm
Simoènta (4) el gh’aa paràat jà tàante de chéle àarmi e
tàanti cadàaver de gèent eròica!”.*

*In de ‘n mumèent na ràfica de’l vèent de tramuntàana
el cèentra la so véela e la svàalsa le óonde fina a’l céel.
Se spàca i rèem, la prüa la giira e la nàave la pòorta el fiàanch
vèers le óonde vàalte tantìsim; na muntàgna d’àaqua la
riiva a ‘l imprüiisha. I marinàar i pàar vulàaghe insìma, de j
àalter i vèt in méša a j óonde embriaghèente la tèra in fóont
a’l màar; la tempésta la rebàalta enfina la sàbia.*

*Tre nàavi sbürlàade da Nòoto le se sbriiisha cóontra i scòogli
che la gèent de lé la ciàma Àare (periculùus in méša a le
óonde) cun en schenòn apéena sóta a’l màar (5)*.*

*Èeuro el sbüurla àaltre trè nàavi cóontra muntagnóole de
sàbia, e töt intùurno el ghe mèet na pìla de tèra e se sà miia
el perché. ‘N undòn gigantèsch el riiva da in àaria sö la
nàave, davàant a j óc de Enéea, indùà gh’éera sö i Liici e
‘l fidàat Oróonte (6); el timunéer ‘l è stripàat da’l so pòst
e sbürlàat in de’l màar a bèla fòorsa; en gràant mulinél
fà giràa la nàave per trè vòolte fina quàant de óonde
fresùuše el j àa tiira šò in fóont. Pòochi salvàat i nóoda in*

*de ‘n màar gràant ‘me ‘l ünivèers, spantegàat de chì e de là,
fra i lègn che galegiàava, cun chél che réestava d’i tešòr
de Tròoja, e cun le spàade di gueriéer. E bèle la tempéesta
la gh’iiva spacàat la nàave rüböösta de Ilionéeo, inséma
a chéle de’l fòort Àcate, de Abàante, de’l véc Aléete:
töti i póol nièent cóontra l’àaqua che rivàava e le nàavi
s’cepàade e inturciàade le stiiva pö a gála.*

- (2) Diomede: figlio di Tideo, dopo Achille il più forte dei Greci, duellò con Enea sotto le mura di Troia. Fu salvato da morte soltanto per l'intervento della madre Venere
- (3) Sarpedonte: re della Licia, alleato di Troia, fu ucciso in duello da Patroclo.
- (4) Simoenta: uno dei due fiumi che attraversano la regione circostante Troia; l'altro era lo Scamandro.
- (5) Are: sono scogli insidiosi, chiamati di Egimuro, al largo di Cartagine.
- (6) Oronte era il capo dei Lici, alleati dei Troiani, amico fedele di Enea.

• LA MÀAN DE NETÙUNO

*Intàant Netùuno, per el bajamèent de’l màar, el s’è intüfiit
che gh’éra stàta na tempéesta tremèenda,
cun l’àaqua màta fiin šó là in de la sàbia de’l fóont.
Gh’è vegniit di bröt penséer: el gh’àa tiràat sö cun càalma ‘l còo
a livél de j óonde e el gh’àa vardàat töt intùurno,
e el gh’àa vist la flòta de Enéea tóta pèersa in de’l màar,
i Trujàan finiit sóta l’ àaqua e pò àan el céel rabìit me ‘n càan.
El gh’àa capiit sübit che gh’éra didrée la màan de Giunóne
e, ciamàat i vèent Èeuro e Šéfiro, el gh’àa sübit dît:
“Töta chéla giavàana chì, ve végnela da la vòostra ràsa
de Titàan, da i vòst bèi parèent? Vuàalter, bröt ventàs carugnòn,
gh’ii àan la fàcia de tòla de fàa diventàa ciùch céel e tèra,
e purtàa in àaria undàade gràande cóontra el me paréer!
Mé ve farò... en cüül cusé! Ma ‘l è mèi che mé stàga càalmo:
ve darò na scurlìida n’altra vòolta, in de na manéera diferèenta.
Menèe le tòle a la svèlta e ‘ndèe alùura a diighe a’l vòster càpo
che a cumandàa in de’l màar e a viighe el tridèent che fà paüüra
‘l è tucàat in sòorta a mé e miia a lüü.
O Éeuro, Éeolo el cumàanda apéena i sasòn ‘dùa gh’è
le vòostre cà! Che ghe véгна püür àan le scalmàane*

*in de'l so palàs e el cumàandi püür in de la prešòon di vèent!".
El gh'ìiva gnamò finìit de parlàa che 'l gh'ìiva bèle
calmàat le óonde agitàade e spantegàat in gìir i niigoì,
e mìs a pòst el sùul. Tritóone e Cimòtoe (7) i gh'aa mìs inséma
i so sfòors e i gh'aa liberàat le nàavi in séca sö i scòogli:
le stès Netùuno el j àa svalsàat cu'l so tridèent, e pò el gh'aa
veriit el pasàc in méša a i sabiòon e pò calmàat àan
el màar. Dòpo al gh'aa sfiuràat cun le róode legéere
le óonde cu'l so càr. Cùma sùccéet de spès quàant in méša
a tàanta gèent s'ciòpa na rivòolta e la šentàja la dà fóora
de màt, vùla di sàs e déle bràaše, e el rabiòon el fà spüréen
a tôte dò le màan, èco però che i giargianées rabiit i vèt en
persunàc famùus per i so mérit e per la so buntàa
e alùura i tàas, i slóngga j uréce; chél là el ghe smóonta
cun le so paròole la cativéeria e l'intenerìs i cóor;
cušé el badüél in de'l màar el finìs quàant Netùuno,
intàant che 'l vardàava el màar, sóta el céel serèen,
el vulàava só 'l so càr 'me 'n guìindol, cu'i i cavài mulàat.*

(7) Tritone e Cimòtoe sono due aiutanti di Nettuno; il primo ne preannunziava l'arrivo soffiando in una grossa conchiglia; la seconda è una delle cinquanta Nereidi, divinità marine che aiutavano i marinai nel pericolo. La più famosa di loro fu Tetide, madre di Achille.

• I TRUJÀAN I RÌIVÀ SÖ LE SPIÀGE DE LA LÌBIA

*I Trujàan, fiàch e sgnìch, i céerca de rivàa a le spiàge
püsèe višìne e cušé i se pòorta vèers la Lìibia.
En pòst en pòo sguarnàat el s'è veriit davàanti a n' iišula,
che la se sàara sö in dò pàart tàa'me 'n pòort: ògni óonda
de'l màar püsèe gràant la vè a sbatiighe cóontra e l'iišula
rumpiida in tàanti céerchi 'l è mandàada indrée. A dèestra
e a mansìna la ròcia l'è bèla drìta e dùu scòogli i vàarda
le stéle in de'l céel tàa'me d'i mùuster: sóta i so ciüméi,
per en bèl pòo de màar, le óonde le réesta silensiùuše.
In àalt gh'è 'n sipàari de piàante tôte a möc, tàa'me
'n bòsch de òombre négre negrèente: a i pée de la
paréet de chél'àaltra pàart, sóta le ròce a meš'àaria, se vèer
na gròta indùua véen fóora na funtàana d'aaqua dùulsa,*

*gh'è di scragnéi de préeda viiva: el pòst indùà gh'è stà le nìinfe.
Chì le nàavi le stà féérme, sènsa dùui tacàase a la rìiva,
sènsa n'àancura che 'l ja liighi cun en fèr a rampiin.
Enéea el rìiva cun apéena le sèt nàavi che gh'éera restàat
e i Trujàan, sbarcàat, jè diventàat màt per la cuntentésa
de tucàa tèra, e i mèt šó le tèende sö la spiàgia meraviliùuša
e i se slòonga šó in tèra töt in chiculèent de sàal.
Sübit Àcate el fà ciucàa dùu sàs per dàaghe fóoch
a le fóje e intàant el gh'aa müciàat atùurno
de la légnà bèla séca. I Trujàan, fiàch per tàante sventüüre,
i tiira fóora da la nàave, cu'l furmèent 'ndàt a màal,
le móole, intàant che i prepàara de sügàa a'l sùul
le biàade recüperàade da'l màar per mašenàale.
Intàant Enéa el se rampéga sö na ròcia e el vàarda
'l urišóont per en bèl tòch de màar, cun la speràansa de
póder véder Antéo ficàat jà da'l vèent cun le so nàavi,
e le inségne d'i cumandàant Càpi e Càico sö j àalte véele (8).
Nisöna nàave gh'éera in viista, ma tàch a la rìiva de'l màar
lüü 'l vèt trìi cèervi chi giràava lé vešéen, cun didrée na möcia
de àalter cèervi che püsèe in bàs j éera adrée a mangiàa.
Enéea el se féerma e, ciapàat in màan 'l àarco e le fréce,
che 'l fidàat Acate el se purtàava sèemper adrée, el gh'aa
cupàat i trìi cèervi che gh'éera lé davàanti, e che pariiva
che i gh'ès tàanti bròch in téesta invéce de còorni.
Dòpo 'l è curiit adrée cun le fréce a de j'àalter cèervi
in méša a i bòsch pièen de piàante e piantunéle, e
el gh'aa miia lasàat lé de caciàa pìma de viighe slungàat
in tèra sèt béstie gràande, in de 'n nömer preciis a chél de
le nàavi. Turnàat in de'l pòort el gh'aa spartìit töt
cun i so sòci trujàan. El gh'aa dàt a tóti àan el véen che
gh'ìiva regalàat Acèeste a i Trujàan in partèensa, in tàante
àanfure, sö la spiàgia de la Sicìilia. E cušé el gh'aa cunsulàat
tóti chéi che j éera šó de còorda.
"O càar i me sòci, sùuntum 'bitüàat da 'n bèl pés a na
scarugna néegra, o me càar, che gh'ii duiit mandàa šó d'i
dispiašéer gràant 'me 'l móont; en Dìo el digarà "muchèla
lé" àan a chéesti guài! Cun mé gh'ii vìst, apróof apróof,
el rabiòn de Scilla (9), i scòogli che ciucàava in fóont*

a'l màar, e gh'ii vist àan le ròce de i gigàant Ciclòopi. Fèeve coràgio, casèe jà tôte le paüüre: fóorse en dé sarà bèl ricurdàa chéesti guài. In méša a tàante stòorie, in méša a tàanti pericoi 'ndóm vèers el Làasio, 'ndua el Destéen el ne farà véder di pòst pròpia bèj e indua, per voluntàa sèemper de'l Destéen, purtarùm amò in vita la glòoria de Tròoja. Mulèe miia 'l màs e stèe sàan per en dumàan püsèe bèl!" Cuśé parlàava Enéea. In méša a i bröt penséer, el fiiva véder sö la so fàcia la speràansa, e el tegnìiva strenšìit in de'l cóor i dulùur püsèe fòort. I so cumpàgn i tribulàava entùurno a la selvagìna e a chél ch'ii mangiàava. I pelàava le béestie e i fiiva diventàa nüüda la càarne. Quaidöön el la tajàava a tucheléen e, amò càalda, el la infiilsàava cun di feretéen, e de j àalter j impisàava 'l fóoch e i metìva sö la spiàgia de le caldéere de bróons. Pò i se tìirava sö 'l balelèt cu'l mangiàa, slungàat in sö l'èrba. E i majàava càarne gràsa e i béeviva de'l véen véc. Pasàada la fàm e netàat töt intùurno, i se mìs a ciciaràa sö i cumpàgn dispèers, cun la speràansa de catàai amò viif o invéce mòort, rivàat a la féen de tóti i so màai, bèle sùurt ad ògni vùus. El bràavo Enéea püsèe de j àalter el piànšìiva in cóor la féen de'l gluriùus Oróonte, chéla de Liico e de Amìico, e chéla de'l fòort Già e de'l fòort Cloàanto.

(8) Antéo, Càpi e Càico erano i tre più importanti comandanti delle navi disperse.

(9) Scilla: bellissima ninfa, innamorata di Glauco e trasformata dalla rivale Circe in un mostro con sei teste di cane, che insidiava i naviganti che entravano nello stretto di Messina e li divorava.

• GIÒOVE E VÉNERE

I lamèent j è finiit quàant Giòove, intàant che'l vardàava só da' l cèel el màar, indua vulàava le véele, e dùa gh'éera le spiàge, le tère bàse, i popòi sparpajèent, el gh'aa fisàat àanca j óc pròpia sö la Liibia. E Vénere piagnùna, cun i laghermòon in de j óc che lüšìiva, la gh'aa dīt: "Òh té, che te móoet cu'l to cumàand töt chél che sùcèet in de'l móont, e te stremìset cu'i to föölmìn tóta la gèent, diime cùša gh'aa fàt cóontra de té el mée Enéa e i Trujàan,

e perchè a lùur se saràat sö l'ünivèers, dòpo tàante suferèense, intàant ch'ìi vóol andàa in Itàalia. Té te gh'èet prumetiit che 'n dé, dòpo en bèl pòo d'an, pròpia da chì, da'l sàanch nóof de Tèucro, vegnarà fóora i putèent Rumàan, padròn cùma pòochi de tôte le tère e de'l màar. Cuša t'ài fàt per fàate cambiàa paréer? E mé che me cunsulàavi cun la citàa de Tròoia spantegàada in tèra e de la so rüina, cu'l penséer de 'n bèl dumàan! Ma adès na gréeva sfürtöna la s'è impigulàada adòs a chéi valurùus, sgagnàat da tàanti guài. Té, che te séet el püsèe gràant rè de tóti, quàant te farèet lasàa lé i so dulùur? Anténore (10), scampàat a i Gréeci, el gh'aa pudìit traversàa 'l Adriàtich e rivàa sèensa perìcol in de la tèra de i Libùurni, fin dòpo la surgìiva de'l Timàavo, che tàa'me en màar rabiit el véen fóora da la muntàgna cun nóof bùche, cun en gràn cincél, e el quàarcia i càamp cun n'aaqua canterìna. Chì Anténore el gh'aa fundàat Pàadua, e mìs in pée na culònia trujàana, e pò el gh'aa dàt el so nùm a'l pòpol: chì el gh'aa tacàat jà le spàade de Tròoja, chì el stà benóne in de na pàas bèla e paciùuša. Ma nuàalter, che sùuntum de'l to sàanch, nuàalter che te n'èet prumetiit de regnàa in de'l céel, perdiide le nàavi (o scarùgna!) sùuntum lasàat chì per nuàalter e tegniit luntàan da le spiàge d'Itàalia per el rabiòn de na Déa. Cheschì sarèsel el prémi de la nòostra buntàa, cheschì el nòoster règn nóof?"

- (10) Antenore, di famiglia troiana, parente di Priamo, accolse propria dimora Menelao ed Ulisse, quando vennero ambasciatori a Troia per trattare della restituzione di Elena. Fu sempre fautore della pace con i Greci, ma non venne ascoltato per cui, si dice, che favorì il rapimento del Palladio da parte di Ulisse e persuase i Greci ad introdurre il fatale cavallo dentro le mura. Dopo la distruzione di Troia fuggì con alcune navi ed un gruppo di esuli, navigò lungo le coste della Dalmazia (Illiria) e dopo una lunga marcia nel paese dei Liburni, tra Dalmazia ed Istria, arrivò alle sorgenti del Timavo, erompenti da nove bocche del sottosuolo carsico, e si spinse sino al luogo ove oggi sorge Padova, da lui fondata, secondo la leggenda.

- **EL PENSÉER SÖ LA GRANDÉSA DE RÓMA**

El pàader de tōti, cun la so ghignàada che la fà stàa bòn el céel e le tempéeste, el gh'aa sfiuràat cun en bašéen i làber de la fióola e pò 'l gh'aa dīt: “Viighe miia paüüra o Citérea, 'l è sèemper chél el destéen dī tóo. Te vedarèet la citàa e le müüra prumetiide de Lavìnio (11), te svalsarèet el bòn Enéea infina a le stéle de'l céel: gh'òo miia cambiàat paréer. Lüü (te 'l digaròo, perchè te séet in penséer, e te fòo la cunfidèensa cun i segréet de'l dumàan che rivarà) el farà na gràan guèra in Itàalia, el metarà sóta de i pòpoi curagiùus, el darà a la so gèent le légi giöste e müüra rübööste, fin a quàant, in de la tèersa estàat, el regnarà sö töt el Làasio, e fin quàant trii frèt invernéen i sarà pasàat da'l dé de la vitòoria sö i Rùtuli. Ma Ascànio, che adès el se ciàma Jùulo ('l éera lìlio fin tàant che gh'éera el tròono d'lìlio), el cumpirà trèent' àn de règn en de'l pasàa di mées, e pò el farà fàa San Martiin a la capitàal da Lavìnio a Albalóonga che 'l farà diventàa bèla fòorta cun déle müràje grandiiuše. Lé per trešèent àn cumandarà la gèent de Ètore fin a quàant la sacerdutésa Réa Sìilvia, per l'amùur de Màarte, la gh'aa viit dùu geméi. Alùura Ròmolo, cuntèent de viighe a i fiàanch na pél de fémina de lùf (la so bàalia), el svalsarà, mìa inséma la so gèent, le müüra cunsacràade a Màarte; el ciamarà la so gèent Rumàan, da'l so stès nùm. A chél de'l so dumini, ghe méti miia cunféen de spàsi e gnàanca de tèemp: gh'òo prumetiit 'n impéeri infiniit. E àanca Giunòone, la brütùna che adès la spantéga da ògni pàart màar, tère e céel, la cambiarà paréer in mèj, e cun mé la ghe farà di piašéer a i Rumàan vestiit de tòoga, duminadùur de'l móont. Vegnarà n'épuca, cu'l pasàa de j àn, che i Rumàan i metarà sóta Micéene e Ftia, i duminarà vituriùus àan sö Àargo. Da chéesta rása trujàana nasarà Giùulio Cesare (da Jùulo véen el so nùm) che 'l purtarà a'l màar de l'Océano i cunféen de l'impéeri e la so glòoria fina a le stéle. Té, en dé, te ghe farèet céera in de 'l Oliimpo a'l gràant òm, gluriùs per le tère conquistàade in Urièent; àanca lüü el sarà en Diò, veneràat da j òm.

*Alùura, finìide le guère, el sècul catiif el diventarà
bòon; Vèesta, la Lealtà cu' i cavèi biànch, Quirìino e so
fradél Rémo i farà de le bùne légi; e le pòorte de la guèra
le sarà saràade cu'l fèr e cun d'i ligàm bèen strenšit; là
dèenter el Rabiòn sacrilech, setiit sö 'n möc de strümèent
de guèra, le màan didrée a la schèena, ligàade cun de le
tenàje de bróons, el vušarà de ràbia per nièent
cu'l sedasàa in manéera urèenda la bùca pièena de sàanch".
El gh'aa dît cušé e da 'l céel in àaria el gh'aa spediit el fióol
de Màja perché el gh'ès de sügerii a i Trujàan l'ospitalità
de la so tèra e de le müüra nóoe de Cartàgine (sèemper che
per càašo Didóone, sèensa savii nièent de'l Destéen, la
gh'ès miia de mandàai via!). Mercùurio, in de 'n vùl per
l'àaria cun le so àale fresùuše, el riiva in de'n àtim a le
spiàge de la Liibia. Sübit el mèet le ròbe a pòst, a tóti el
cumàanda e infàti i Fenìici i se desmentéga tóte le vóje de
fàa de'l màal; Didóone püsè de ògni àalter la mùustra di
sentimèent pacifich e bòon per i trujàan che gh'è rivàat lé.*

(11) Lavinio: città che Enea fonderà nel Lazio e che così chiamerà
in onore di Lavinia, sua seconda moglie.

• VÉNERE E ENÉEA I SE CÀTA INSÉMA

*Intàant Enéea, che 'l gh'ìiva pasàat tóta la nòt
a pensàa cùša 'l gh'ès de fàa, apèena nasiit el dé
el gh'aa deciis de andàa a véder i pòst nóof lé intùurno,
e a cercàa de capii indùaa el vèent el l'ìiva infricugnàat.
Se gh'ès de stàaghe de j òm o apéena de le béestie catiive
(perché el vèt de la tèra a véegher), e pò diighel a i cumpàgn.
El sguàarna alùura la so flòta sóta le óombre de'n bòsch,
dùaa gh'éera na muntàgna veriida in méša, in de la manéera
che le piàante le ghe pudès cu'i ràam fàa na bèla òombra;
pò el và in fóont a i càamp in cumpagnia de Àcate cun in
màan dùu giavelòt cun la póonta de fèr. In méša a 'n bòsch
el càta Vénere Citérea, che la pàar na regasina, armàada
però tàa'me na véergine de Spàarta, che la sumiilia tóta
a la Arpàlice de Tràacia quàant la fiàca i cavài e la làsa
indrée, in de la cùrsa, Euro cun le so àale. La tegnìiva,*

cùma i caciadùur de'l so tèemp, tacàat a le spàle 'n àarch
fàcil da tégnar in màan, cun i cavéi liber a'l vèent e cun i
šenóc nüüt nüdéi, e la féen de la véesta ligàada cun en grùp.
"O bèi giüinòt – la gh'aa dît per prima – gh'ii fóorse vîst
pasàa de chî quaidöna de le me suréle, armàada de faréetra,
vestiida cun na pél de liince tötta a màce, che curiiva adrée
a vušèent a 'n cinghiàal che 'l scapàava jà cun la bùca pièena
de s'ciöma?" E el fióol: "Gh'òo miia vîst e gnàanca sentiit
le to suréle, o bèla véergine. Che nùm gh'òoi de dàate?
La to fàcia l'è miia de 'ste bàande, la to bèla vùus
l'è miia cùma chéla de le dóne che cugnùsi mé. O creatüüra
de'l céel, sèt Diàana e na Niinfa? Dàane na màan, alùura,
e cunfòorta el nòst andàa dulurùus: dàane na spiéega
finalmèent de dùa sùuntum rivàat, sóta che céel: sùuntum a
šübianèent, sbatiit de sà e de là da'l vèent e da j óonde
gràande de'l màar, sèensa savii nièent indùa sùuntum rivàat
e de chii stà chî. Sarùm cun tè in débit, e 'n dé per nòstra
màan farùm tàanti sacrifici de béestie davàanti a i to altàar!".
"Me sèenti miia dègna de chéesti unùur – la gh'aa rispòst
Vénere – Nuàaltre fióole de Tiiro pòortum sèemper
la faréetra e stivàai duràat bèi vàalt. Chéesto 'l è 'n règn di
Feniici, de la citàa de Agenóre vegniida sö in tèra de Libia,
dùa gh'è de la gèent bràava a fàa la guèra. La so regina l'è
Didóone, partìida en bèl dé da Tiiro, da dùa l'è scapàada cun
so fradél. Tàanta l'è la cativéeria che lée la gh'iiva patiit,
lóonghe le so suferèense.
Vóori cüntatele àanca se per 'n tucheléen apéena. Sichéo,
el padròn de tèra püsèe siör de tóti i Feniici,
l'éera el so spùus aduràat. Ma regnàava sö la citàa
de Sidóone el fradél de lée, Pigmalióone, catiif 'me 'l àj,
püsèe de tóti i bestìon de la Tèra. I dùu i la fàta a tiighe.
El ditadùur catiif, sbrašeliit da la vója de òor,
el gh'aa fàt en tranél a Sichéo e el l'aa infilsàat davàanti
a j àaltar sèensa pensàa en mumèent a'l dulùur gràant
de so suréla. Per tàant tèemp el gh'aa dît nièent, o de le
bàle, a l'amàante sbrašeliida da'l dulùur.
Ma in sógn, la puaréta la gh'aa vîst la figüüra de'l mariit
gnamò sutràat: el gh'aa svalsàat la fàcia smòorta e el

gh'aa fàt véder 'l àaltar prufanàat e 'l so stómech sbüšàat da'l fèr. El gh'aa dît cùma j'éera 'ndàte veramèent le ròbe. Pò el l'aa cunvinciida a scapàa, de 'ndàa via da Cartàgine. E per dàaghe na màan el gh'aa cunfidàat dùa gh'éera, sguarnàat sóta tèra, en tešòor antiich, n'abundàansa d'òor e d'argèent che nisöön cugnusiiva. Didòone, tóta emusiunàada a sèenter chéesta stòoria de dulùur, la s'è preparàada a scapàa, cun di cumpàgn fidàat tra chéi chi gh'ìiva paüüra de Pigmalióone. I cungiüràat i gh'aa purtàat via le nàavi bèle próonte per pàarter e i jàa cargàade d'òor: le richése de'l gràan piuciòn j'è stàate purtàade jà per màar, e na dóna la gh'aa cumandàat l'uperasiòn. Pò j'è rivàat in de'l pòst 'ndùà adès te vedarèet végnier sö le müüra grandiüüše e le cà de la nóoa Cartàgine. I gh'aa cumpràat tàanta tèra quàanta na mišüüra na pèl de tòor tajàada sutiila. Per chéesto la citàa l'è ciamàada àan cu'l nùm de Bìirsa (12). Ma dišiime, vuàalter ch'ii sii? Da che paées vegnii? Indùà pensèe de 'ndàa? Cun na bufàada gréeva Enéea el gh'aa rispòst: "O Déea, se gh'èsi de pàarter da l'inisi de le nòostre Disgràasie e té te gh'èset la vója de scultàa la stòoria di nòoster guàj, prima de viighe finiit se sararès el céel e Èespero el pudarès saràa sö la lüüs de'l dé. Na tempestàada la n'aa sbürlàat sö le spiàge de Lìibia dòpo viighe giràat per en bèl pòo per tàanti màar, partiit da l'antiiga Tròoja (se per càašo el nùm de Tròoja el füdes rivàat a le vòostre uréce). Me sùunti Enéea, el pìio, famùus infina a le stéle, e sö la flòta pòorti cun mé i Làari scampàat a'l nemìich. Cèerchi l'Itàalia, la bèla cöna de la me ràsa nasiida da Giòove. Sùunti 'ndàt adrée a la fürtönae me sùunti imbarcàat sö'l màar de la Friigia (13) cun viint nàavi: Vénere la n'aa insegnàat la stràada. Me n'è restàt sèt apéena, inturciàade da'l vèent e da j'óonde, e sèensa éser cugnusiit da la gèent, vòo a la céerca de fürtöna, casàat jà da l'Euròopa e da l'Àašia, e sùunti chì in méša a i dešèert de la Lìibia".

Vénere la gh'aa miia supurtàat de vediil lamentàase Amò e cùsé la s'è misa lée a ciciaràa, pròpia in méša a'l

so dulùur: “Sòo miia chi te séet, ma crèdi miia che te sia udiùus a i Celèst, dàto che te séet vegniit a la citàa de i Tiiri. Và avàanti per la to stràada e và infina al palàs de la regina. Pódi bèle dìte - se i me genitùur i s’è miia sbaliàat a insegnàame a strulegàa - che i to cumpàgn j è sàalf e la flòta l’è a’l sicüür, sbürlàada in de ‘n pòst serèen da ‘l cambiàa de i vèent. Vàarda cùma j è cuntèent chéi dùdes ciigni, che l’àquila de Giòove intàant che la vegniiva só la gh’iiva sparpajàat per l’àaria: adès i se vèt, in lóonga fiila, o a catàa el pòst dùa fermàase o a vardàa bèen sèemper chél pòst lé. Cùma chéi ciigni che i se divèert a sbàter j àale, cun tàanta giòja e i vùla in cìrcol, e i càanta, cuśé le to nàavi e i to sòci o j è bèle rivàat in pòort o j è adrée a rivàaghe cun le so véele bèle tiràade.

Và dònca avàanti sèensa paüüra, pòorta sicüür i to pàs indùa la stràada la te mèena!”La gh’àa dīt cuśé, e intàant che la se giràava indrée la gh’àa fàt véder el so còl meraviliùus, i so cavéi prüfümàat d’ambròośia i gh’àa mandàat fóora ‘n prüfòm celestiàal, la véesta la s’è veriida fina ai pée: la gh’àa fàt véder cùma se móof na véera Déa in de’l caminàa. Enéea el gh’àa ricunusiit so màader in de’l vediila andàa via e alùura el gh’àa dīt: “Catiiva àanca té, perché sügütet a tóo de bàla to fióol cu’l metiite in màaschera? Perché pódi miia strenšiite la màan, sentiite parlàa, rispóondete sèenza sguarnàame? Intàant che’l diśiiva cuśé el s’è muīt vèers le luntàane müüra. Vénere la gh’àa mìs intùurno a i viandàant n’àaria spèsa, e la gh’àa metiit adòs en vèl de fümàana perché nisöön el pudès védei o tucài o fermàai o dumandàaghe le rešòn de’l so arìif. Alùura la Déa l’è vulàada fina a Pàafo, la gh’àa vist amò chél pòst incantàat dùa i gh’àa mìs in pée, in so unùur, en gràn tèempli, e dùa cèent altàar prüfümàat de fréesche ghirlàande i brüüša incèens.

(12) *Birsa*: vocabolo di origine greca che significa “pelle di bue”.

(13) Sul mare della Frigia: il mare antistante l’Asia Minore ed in particolare la Troade.

- **CARTÀGINE**

Enéa e Àcate intànt j àandava in frésa lóonch 'l sentéer. E bèle j éera insìma a na muntagnóola che gh'éera didrée a Cartàgine, pròpia davanti a la ròca che gh'è en pòo püsèe in bàs. Enéa el vàarda meraviliàat i palàs (tèemp indrée j éera cašòt), le pòorte, el bašamèent de le stràade. I Tiiri, pièen de vója, i tribùla cun en gràan sàm; quaidöön el svàalsa le müüra, i mèt in pée la ròca e i móof a màan de le ròce; de j àalter i deciit el pòst dùa méter sò la pròpia cà e intùurno i ghe dišégna en sùulcher, de j àalter j élec i giùdici, le càriche pübliche e in "sàacris" (14) el senàat; quaidöön el scàava en pòort, àalter in prufunditàa i gèta le fundasiòon de 'n teàter (15) o i fà végnér fóora da de i blòch de préeda de le culòne smišüràade, che j è po' j urnamèent altisim de le scéene de'l dumàan. Cušé se móof j àave a 'l inìsi de l'estàat per la campàgna fiuriida, sóta 'l sùul, e le fà la rónša, quàant le pòorta a l'àaria chéle picenine o le cundèensa el méel spantegàat o le càta chél che ghe pòorta le àaltre laurèente, o quàant – mise in fiila – le slògia de cà la ràsa de i màs'c che vàal nièent tôte. J è a bòt, el méel nóof el prüföma de tiimo. "O fürtünàat chéi ch'ii vèt le so müüra bèle in pée!", el d'is Enéa, intàant che'l vàarda i téc de la citàa. Sguarnàat magicamèent da la fümàana, el véen avàanti in méša a la gèent e nisöön el riès a vedìil. In de'l més a la citàa gh'éera en buschèt cunsacràat che 'l pariiva sguarnàt da n' óombra gràanda: ch'ì tàanti àn prìma i Fenìici, ficàat sò in de la custéera da j òonde e da'l vèent, i gh'ìiva truàat sóta tèra el segnàal pensàat da Giunóone: el cràni de'n cavàl pièen de brìio ('n augüüri sicüür che el pòpol nóof, en dé, el sarès stàt fòort in guèra e bèen mìs per tàanti sécui. Didóone la gh'ìiva fàt méter sò en gràan tèempli a Giunóone pièen de na möcia de tešòor e cun la prešèensa de la Déa; la gh'ìiva j ingrès de bróons e àanca 'ndùà se pògia j architràaf*.

De le gràan pòorte de bróons le giràava sò i pòlech. Enéa el gh'aa vist na ròba che per la prìma vòolta la gh'aa fàt andàa via le so paüüre, e la gh'aa fàt pensàa cun fidücia a'l dumàan. Intàant che'l vàarda el tèempli,

*stipiti

sèensa fàase scapàa nièent, e 'l spetàava che rivès
la regina, el vàarda cun amirasiòn le fürtóne de la citàa
e 'l capìs che ràsa de 'n tribüléeri ghe füdes in muimèent,
èco che 'l l'aa ciapàat dèenter na séerie de pitüüre che
parlàava de la guèra de Tròoja, bèle famùusa in töt el móont.
El vèt j Atriidi, Priamo e 'l Chìle, tötì nemich 'l öön cun 'l
àalter. Alùura el se féerma caragnèent e 'l diis: "O Àacate,
gh'éel in de'l móont en siit che el sàga miia pièen de la
nòostra scarùgna? El chì Priamo! Àan chì se pàarla bèn de
lүү, àan chì se piàans per la so sfürtóna, j è làagrima che le
và dèenter a tôte le ròbe de'l móont e tötì i cóor i véen a
tucàa i travàj de j òm. Làsa stàa tôte le to paüüre: sùuntum
famùus e chéesta la sarà la nòosta salvésa". Intàant che'l
dišiiva cusé el se impieniiva l'ànima de figüüre vóode, cun
la fàcia bagnàada da'l piànsher. El vediiva da na pàart i
Gréeci che i scapàava sóta Tròoja cun adrée i giùuen Trujàan,
da chel'àaltra pàart el vediiva i Friigi cun didrée Achìle
muntàat sö'l càr da guèra, cun 'l èelmo crestàat.
E pò el gh'aa vist a caragnèent le tèende de Réesho (16)
biànche cùma la néef, e Dioméede töt pièen de sàanch
che, quàant el gh'è 'ndàt a dòs a tradimèent in de'l prim
piišol, el purtàava i so cavài briùus a'l so acampamèent
prima amò che i gh'èes tastàat l'èerba de Tròoja,
e beviit l'aaqua de'l Xàanto. Da n'àaltra pàart Tròoilo, en
pòer regàs miia en gràado de sfidàa nisöön, che'l s'è vist
davàanti Chìle el gràant, e el gh'aa mulàat la spàada.
L'éera purtàat via da i so cavàj, pindulèent da'l càr,
a cucìon, el tegnìiva amò in màan le réedene; la téesta e
i cavéi ch'ii strisiàava in tèra, la làancia giràada che la
rigàava la pùulver. Intàant le dóne trujàane cun i cavéi
mulàat le 'ndàava a'l tèempli de la nemiiga Palàde
e pièene de tristésa, i l'aa süplicàava, intàant che
le se dàava de le tiighe a'l stómech cun le màan,
e le ghe ufriiva en mantél presiùus: la Dèa la giràava
la téesta, j óc sbasàat vèers la tèra.
Achìle, dòpo viighe tiràat adrée trè vòolte Ètore
intùurno a le müüra de Tròoja, el na vendìiva
a pées d'òor el pòer còorp marturiàat. Enéea

*quàant el gh'aa vist el so amiich mòort, el so càr,
 el so cadàaver e Priamo che'l slungàava le màan
 bùne a nièent, el gh'aa mandàat fóora en gràan lamèent.
 Pò el s'è mis amò a cumbàter in de'l més de la batàalia
 cóontra j invashùur inséma a i so suldàat de l'urièent
 e a j armàat de'l néegher Memnone (17). Pentisilea
 rabiida (18) la cumandàava le Amàsoni cu i so scüüt fàt
 a löna; a gueriéra véergine - na cintüüra d'òor sóta
 le tête squèerce - la gh'iiva el fóch adòs in de la batàalia
 e ghe piašiiva fàala fóora cun i gueriéer püsèe curagiùus.*

- (14) Sacro perché rappresentava la sacralità dello stato ed era depositario delle leggi.
- (15) Teatro: non bisogna stupire se tra le prime costruzioni ci sia anche il teatro, che nell'antichità era una delle manifestazioni collettive più celebrate e più significative per quanto riguarda il costume e la civiltà di un popolo.
- (16) Reso, re della Tracia, venuto in soccorso di Troia, ebbe notte tempo l'accampamento devastato da Achille e Diomede.
- (17) Memnone: secondo Esiodo era figlio di Titone e dell'Aurora. Prese parte alla guerra troiana e cadde sotto la spada di Achille. Piange ogni giorno la sua morte la madre e le sue lagrime si mutano in rugiada. La leggenda narra che la statua che lo raffigura, dia un suono dolcissimo all'apparire dell'alba.
- (18) Pentisilea: figlia di Marte e regina del popolo guerriero femminile delle Amazzoni. Anch'ella fu uccisa da Achille.

• ENÉEA L'INCÓNTRA DIDÓONE

*Intàant che 'l trujàan Enéea el vàarda chéeste scéene
 pràan bèle e pò 'l sà pö 'sa dìi, tàant 'l éera in òoca,
 la regina Didóone, bèla fóora de mišüüra,
 la se pòorta avàanti vèers el tèmpli in méša a de i giüinòt.
 Cùma fà Diàana quàant la cumàanda de balàa sö le rìive
 de l'Euròora o sö i turnàant de'l Cìinto e mìla Oréadi
 la se mètt intùurno e le ghe và adrée (la Déa
 la véen inàans, la faréetra sö 'l fiàanch, püsèe vàalta
 de tôte le àaltre Niinfe, e Latùna la góot
 in de'l segréet de'l cóor): cusé Didóone, cuntèenta,
 la caminàava in méša a i sóo, e la ghe fà frésa sö
 i lauràa per el règn che véen sö. Pò la gh'aa ciapàat
 pòst sö 'n tròono pròpia in méša a'l santüàari, davàanti a*

*la cèla de la Déa, cun töt atùurno le so guàardie sièelte.
La regina l'éera adrée a giüdicàa, la cüràava
la giüstiisia e la fiiva fàa in de la manéera giöösta
i lauràa, quàan' a l'imprüiisa Enéa el gh'aa
vist rivàa in méša a tàanta gèent Antéo, Segèesto,
el fòort Cloàanto e de j àalter Trujàan
che 'l néegher tempuralòon el gh'iiva spantegàat
in de'l màar e 'l gh'iiva ficàat luntàan sö spiage divèerse.
I s'è meraviliàat in de'l stès tèemp lüü e Àcate, cunfundiit
fra la cuntentésa e la paüüra: i brüšàava da la vója
de strenšiighe le màan, ma, a savii miia cùma la se sarès
giràada la menàada, el jà distüürba. I stà schìs, quarciàat
da la niigula, a spetàa che sòort tucarà a i so cumpàgn, a
sèenter in che spiàgia i gh'àbia lasàat la flòta, e perché i sia
vegniit lé - òm catàat fóora da töte le nàavi – a impluràa
pietàa, intàant ch'i 'ndàava vèers el tèempli in méša a'l
vušamèent de la gèent. Quàant j è 'ndàt dèenter e i gh'aa
viit el permès de parlàa a Didóone, Ilionéeo, el püsèe
garantiit, el gh'aa cuminciàat a dii cun càalma: "O regina,
che Giòove el t'aa permès de fundàa na citàa nóoa e regnàa
sö pupulasiòon süpèerbe, nuàalter pòoer Trujàan, sbatiit da
i vèent per ògni màar, végnum chì a süplicàate: dàa miia el
permès de dàa fóoch a le nàavi, rispàarmia en pòpol a pòst,
pèensa bèen a'l nòoster càašo cun atensiòon e pietàa.
Sùuntum miia vegniit chì a sbragàa cun le àarmi i Penàati
de la gèent de la Liibia, e gnàanca a rubàaghe la ròba, per
scapàa jà in màar cùma d'i piràati: sùuntum miia cusé catiif,
e gnàanca pòol permetiise tàanta süpèerbia en pòpol che
'l è stàt castigàat. Gh'è in méša a'l màar na tèra che i Gréeci
i ciàma Espéeria, cun de la gèent armàada fina a i dèent, cun
i càamp che böta ògni bèen; en tèemp ghe stiiva j Enòotri, e
se diis che i so disendèent i l'àbia ciamàada Itàalia da'l nùm
de 'n so rè. Lé vuriivum andàa... Quàant a 'n cèert mumèent
Oriòone preputèent, vegniit fóora da'l màar, el n'aa ficàat sö
l'aaqua bàsa e pò 'l gh'aa sbatiit in de l'àaria di ventòon che
i n'aa purtàat luntàan. El màar el n'aa fàt a tòch, in méša a
jòonde e scòogli paurùus: sùuntum rivàat in pòochi a la
vòostra riviéera. Ma che gèent éela la tùa? Che manéera*

éela chéesta de impediine de méter i péé a téra e de stàa lé sö la spiàgia? Perché fàane la guèra? Se tagnii miia cöönt de'l gèner ümàan e de j òm armàat, gh'ii de viighe paüüra alméeno de i Dèei che i ricòorda e i giüdica el bèn e el màal. Enéea, l'òm püsèe a pòst, pietùus, valurùus de tóti i murtàai, 'l è 'l nòoster rè. Se i Fàati i la tèen amò in vita, se 'l respiira, se amò el ripòösa miia in méša a j óombre catiive de la mòort, gh'üm paüüra de nièent; e gnàanca te gh'àaret de pentiite de viighe garegiàat cun lüü in gentilésa. Gh'è de le citàa e de j armàat de Tròoja àan in de'l paées d'i Siciliàan, indüa régna el famùus Acèeste de sàanch trujàan. Làsene tiràa a rìiva la flòta tarucàada da i vèent, per metiila a pòst cun de'l lègn tajàat da le buschìne, fabricàa d'ì rèm; per po' pàarter cuntèent vèers l'Itàalia e 'l Làasio, se gh'arùm la furtöna - truàat el re e i cumpàgn – de 'ndàa vèers l'Itàalia. Se gh'è pö la manéera de salvàate, se 'l màar de la Liibia el t'aa tiràat sóta, o bòn Enéea, bravìsim pàader de i Trujàan, se gh'è mòort àanca Jùulo nòosta speràansa de'l dumàan, andarùm alméeno in Sicìilia, da dùa stiivum bèn e da dùa sùuntum partiit, pudarùm véder el rè Acèeste!". *Cušé parlàava Ilionéeo e tóti i Trujàan i dišìiva de sé cu'l cò.* *Alüura Didóone, sbasàat j óc a tèra, la gh'aa dît: "Gh'ii miia de viighe paüüra, stripèe fóora da'l cóor i bröt penséer. La düüra sitüasiòn, i ris'c che gràava sö Cartàgine, che 'l è nóoa e gnamò bèn impiantàada, i me òbliga a viighe de le paüüre, cun la diféesa d'ì cunféen in ògni àangol cun de le guàardie bèn armàade. Chii cugnùs miia la ràsa de Enéea, Tròoja, el valùur, j éeroi, l'incèendi che 'l gh'aa fàt finì na guèra cusé gràanda? J è miia düür de ànim i Tiiri, el Sùul el fàa 'ndàa i so cavàj miia tàant luntàan da la me citàa e 'l riès a méter el calùur de la pietàa in de i cóor de la me gèent e àanca a mé. Ve farò andàa jà sicüür, ve darò na màan in töte le manéere, sia che gh'èsus vója de cercàa la gràant Espéria e le tère sàacre a Satùurno, sia che gh'èsus vója de 'ndàa vèers le spiàge d'Érice, da'l re Acèeste. Se pò vurarii fermàave in de'l me règn, gh'ii de savii che chéesta citàa nóoa l'è vòostra: tirèe püür a sèch le nàavi, e che mé farò miia diferèensa fra i Pùnici e i Trujàan. Gh'ès el céel de vóorer*

che Enéea el fùdes chì, purtàat chì da'l stès vèent! Ad ògni manéera mandarò persùne fidàade a cercàa fra le rìive de'l màar, e urdinarò de vardàabèen sö töta la tèra de Liibia, per véder se 'l fùdès riesiit a tucàa tèra o magàari se l'è a šübianèent in de 'n quàal bòsch o citàa. Stà buna! Enéea el piio e el fòort Àcate da 'n bèl pòo i brüšàava da la vója de mandàa jà el niigol. E Àcate el gh'aa dît a Enéea: "O fióol de Vénere, cùša pèenset de fàa? Töt va bèen, te'l védet: la flòta e i cumpàgn j è stàt amò catàat. Màanca apéena Oróonte, che gh'ùm pròpia vîst tiràat sóta da'l màar catîf: töt el rèst 'l è precîis a chél che t'aa dît to màader". El gh'îiva apéena parlàat quàant la sòsula fümàana che la jà sguarnàava, l'è 'ndàta jà a l'imprüiisa in de l'àaria libera. Enéea el pariiva 'l sùul in de la lüüs ciàara, a la pàari de 'n Diò, belisim in fàcia e de fisich; àanca perché la stésa Vénere, cun en bùf, la gh'îiva dàt a'l fióol na ciòpa de cavéi ch'îi lüšîiva e, in purpurîna, na lüüs de giüinésa in de j óc ch'îi brilàava. In de la stésa manéera che l'artiista 'l aümèenta el splendùur a'l avòorio bèle ciàar, o el fà püsèe bèl l'argèent tàa'me 'l òor, o 'l màarmo de l'îišula de Pàaro (19). Alùura Enéea el pàarla a Didóone davàanti a'l so pòpul curiùus per la manéera de la regîna la gh'aa vîit de fàase véder cusé a l'imprüiisa. E el diis: "El chì el trujàan Enéea che sii adrée a cercàa, scampàat da'l vòoster màar. O regîna, apéena té te gh'èet vîit pietàa de i tribuléeri che Tròoja la gh'aa pasàat, e che te ne òospitet tàa'me di sòci in cà tùa, scampàat da i Gréeci, fiàch e sgnìch per tàante fadiighe in tèra e in màar, quàant gh'îivum bišógn de ògni ròba: sùuntum miia in de la cundisiòn de ringrasiàate in de la giöösta manéera, sia nuàalter e sia quàant réesta de la gèent trujàana 'ndàta de chì e de là per töt el móont. Chìi gh'è là in àalt el te dàra merit, se en quàal Spìrit celèst el vuràa fàa céera a la gèent buna, se gh'è la giüstisia e la cusîensa de'l bèen. Che sécol feliis el t'aa fàt végner fóora? Che genitùur cun nubiltàa i t'aa fàt, o càara regîna? Fintàant che i fiöm j andrà in de'l màar, fintàant le òombre le curarà adrée a i fiàanch de le muntàgne, fintàant che el céel el ghe darà de mangiàa a le stéle viive: dèenter de mé, in ògni pòst 'dùa 'l destéen el gh'ès de

ciamàame, el to nùm el sarà dèenter de mé, cuśé la to gràasia e i to mérit!". Dòpo viighe parlàat el gh'aa dàt la màan dèestra a Ilionéo, la mansina a Serèesto e pò el gh'aa salüdaat töti chéi j àalter, el valurùus Già e el fòort Cloàanto. Didóone la s'è meraviliàada prima a vediil pò a scultàa la stòoria de le so sventüüre, e la gh'aa dît: "Fióol de na Déa, che destéen te perséguita in méša a di pericoi cuśé gràant? Qua éela la fòorsa che te sbüurla a spiàge luntàane? Té séet chél Enéea che Vénere la gh'aa viit da Anchiise veśéen a l'òonda de'l Simoéenta? Ricòordi che Tèucro, el fradél de Ajàace, 'l è vegniit en dé a Sidóone, casàat jà da i so siit, e el cercàava en règn nóof cun 'l ajöt de Béelo me pàader, che alüura el sachegiàava Ciipro e l'éera àan el padròn de chél' iisùula lé. Da chél dé là, sòo töt sö la rüina de Tròoja, e àan de té e de i rè de j Achèei.

Àanca se l'éera cóontra i Trujàan, Tèucro el parlàava bèn de lüur e el dišiiva che lüü 'l éera de la stésa rása.

Vegnii dònca dèenter, o giüinòt, vegnii in de la me cà.

Na stésa sòort la gh'aa vuriit che àanca mé, sbatiida in méša a tàanti guài, gh'èsi de rivàa chì finalmèent in chéesta càara tèra. Sòo bèn cùša 'l è 'l dulùur, da lé gh'òo imparàat a dàaghe na màan a chii ghe l'aa".

Intàant che la parlàava cuśé la cumpàgna Enéea in de'l so palàs e la cumàanda che se fès di sacrifici in de i tèmpli de i Celèst. Pò la màanda a i Trujàan che j éera sö le nàavi viint tòor, cun cèent nimàai bèn mìs e cèent agnéi gràs e cèent péegure, töta na regalìa destinàada a fà fàa na bèla féesta chél dé là...

Intàant la splèendida régia l'è stàta mìsa a pòst cun en lüso fóora de miśüüra. El banchèt i l'aa preparàat in de na sàala in méša a'l palàs: i gh'aa mìs in tèra tapéet fàt cun de la pùurpura veramèent bèla, e in sö i tàavoi de'l vašelam d'argèent che 'l peśàava tàant, dùa gh'éera diśégnàat in de 'l òor le ròbe püsèe bèele che gh'iiva fàt j àantenàat, na filéera de stòorie mise in pée da tàanti e tàanti persunàc de chéla rása de gèent antiiga. Sicóme l'éera en pàader pièen d'amùur, Enéea

*el màanda Àcate a le nàavi a purtàaghe le nutiisie
a Ascànio per tiràasel pò adrée in citàa: tôte le
preocüpasiòn de pàader tènèr j éera per lüü.
Pò el cumàanda che véгна purtàat a la regina di regài
salvàat da la rüina de Tròoja: en mantél gréev de ricàm
e d'òor, en véel urlàat de fóje giàalde d'acanto, ròbe bèle
che Élena la gh'ìiva tudìit sö quàan l' è scapàada da Micéene
per rivàa a Pèergamo e a 'l amùur pruibìit,
regàj meraviliùus de so màader. La cumàanda àan che
i ghe purtès el scettro de Ilión, la fióola püsèe gràanda
de Priàmo, la so culàana de pèerle e na curùna
dùpia d'òor e de le préede presiùuše.
Àcate 'l übidìs sübit e el và de cùrsa vèers le nàavi.
Ma Vénere, che la na sà jööna püsèe de'l diàavol,
la pèensa in che manéra de viighe sudisfasiòn
e la mèt in pée che Cupìido, cambiàat de curpuradüüra,
el vàga a Cartàgine a'lpòst de'l tènèr Ascànio e el fàsa
infiamàa (cun i regài de Enéea) la regina d'amùur
tremèent, infina in fóont a j òs; perchè la gh'aa
paüüra de la cativéeria de Giunóone, e le riès miia a
dòormer cun chél pensèer lé la nòt. Cuše la ghe diis a
Amùur: "Fióol mée, che te séet la me fòorsa e el me
bàch de cumàant, che te gh'èet miia paüüra de i lampès
de'l Pàader uniputèent, me végni in šenóc a dumandaa
el to aiöt. Enéea, to fradél, 'l è sbatiit da'l màar sö
tôte le spiàge da la cativéeria de Giunóone, che 'l la póol
miia vedìil: te'l sèet bèen, tàante vòolte te me l'èet dít
che t'è vegniit infina màal. In chél mumèent gh'è 'ndàt
incóntra la fenìicia Didóone che la ghàa fàt na bèla céera
e che el l'aa téen lé cun tàanti cumplimèent: ma mé gh'òo
paüüra de chéla càgna de Giunóone, che sicüramèent la
starà miia lé a gratàase el nuéen, in de 'n mumèent cuše
difìcil e cumplìcaat. Alùura pèensi de ciapàa a'l mée sèp
la regina e de metìighe fiàme d'amùur in de'l cóor, perchè
la gh'àabia miia de diventaa nemìiga de i Trujàan per
cùulpa de 'n quàal àalter de i Celèst, e che la gh'àabia
de amàa Enéea tàa'me mé. Scùulteme alùura cùma te
gh'arèet de muìite. Per invìit de so pàader, Ascànio, el*

me tešòor, e me püsèe gràanda preocupasiòn, 'l è adrée a andàa in citàa a purtàa tóti i regàj scampàat a le fiàme e a' l màar: mé ghe darò la sdòormia, pò dòpo el sguarnarò intàant che' l dòorma in de 'n pòst cunsacràat, sò le muntàgne de Cìtera o sò l'ìida, cusé la póda mìaa végnar a savii in nisöna manéera i me tranéi o nóošer a i me dišègn. Per na nòt te farèet parèensi d'éser lüü; te séet en pütél, te pudarèet cun facilitàa fàa tóo la so fàcia; cusé quàant Didóone, cuntèenta, la te ciaparà in sèn tra i fòm de' l véen e 'l mangiàa de' l banchèt, quàn' la te cucarà fra i so bràs in méša a na müüda de bašéen, te ghe bufarèet in de' l cóor en fóoch velenùs.

Amùur el gh'aa übediit sübìt a le paròole de so màma e, mise šó jàale, el s'è divertìt a caminàa cun l'andadüüra de Jùulo. Intàant Vénere la gh'aa fàt rivàa sò 'l còorp de Ascànio na piišulèera e, intàant che 'l àa tèn bèl càalt tacàat a lée, el la pòorta in di bòsch vàalt de l'ìida, dùa la prüfümàada magiuràana la la spéta e la ghe prutéc i sógn cun i so fiùur uduréen. E bèle Cupiido, übidièent a' l dešidéeri de Vénere, el và cuntèent sóta la guiida de Àcate, a purtàa i regàj meraviliùs a la regina de i Tìiri. Quàant 'l è rivàat a' l palàs, Didóone la s'éera bèle setiida šó in méša a' l banchèt, sò 'n lét duràat da tapét belisim, e àan Enéea cun i Trujàan el gh'iiva ciapàat pòst sò di lét de pùurpura. Gèent de cumàant la dà l'aaqua a le màan, inséma a tuajóoi finisim, e i tiira fóora 'l pàan da le siiste. Dèenter, in cüšina, laùra cinquàanta regàse, che le gh'aa el cóompit de preparàa bèn la lóonga série de mangiaréen e de unuràa i Penàati cun le primisie brüšàade in de' l fóoch. De àaltre cèent regàse e cèent valèt de la stèsa etàa i stàa adrée a' l servisi de mèensa, i pòorta el mangiàa in tàaula, i mèt šó bèn le cópe e i vèersa da béever.

I Tìiri j'éera rivàat in de na bèla ciòpa a' l banchèt e, mis šó in di lét töt ricamàat, sò inviit de Didóone, j è lé a bùca davèerta davàanti a i regàj de Enéea, el mantél e el vèl urlàat de àcanto; e i vàarda cun amirasiòn Jùulo, le so fiinte paròole, l'uciàada pièena de fóoch de Amóore. Püsèe de tóti el la vàarda cun amirasiòn

Didóone, destinàada de chì en pòo a la rüina, la riès mìa a viighen asèe, e la se infìama intàant che la vàarda Jùulo büšiàader, cumòsa da 'ste fióol e da i regàj. Cupìido, che 'l s'è tacàat a'l còl de Enéea, e cuntentàat cu'l sóo brasàal sö 'l amùur de 'l òm che 'l fiiva parèensi d'éser so pàader, el s'è giràat vèers la regina: Didóone la s'è impiigulada cun j óc e cu'l cóor, e el la ciàpa sö i šenóc, sèensa capii che l'éera adrée a fàase scaldàa el cóor da 'n cusé gràant e-Spìrit. A'l cumàant de Vénere, Cupìido el cumiincia piàan bèl bèl a scancelàaghe da'l cóor la figüüra de Sichéeo e a impienìighe l'ànima, da tàant tèemp blucàada e dešèerta d'amùur, cun na fiàma nóoa. Apéena finiit el banchèt, i valèt i gh'aa purtàat jà tóti i rušióoi e i gh'aa impienìit di vaa gròs pièn cèp de véen. El palàs el rimbóomba de 'n cincél giujùus e chéi che gh'éera lé i fà rivàa le so vùus per tóti i siit; làampade impise le pindùla da i sufìt duràat e le fiàme de le tòorce le trasfùurma in dé la nòt. Alùura la regina la se fà dàa la cùpa d'òor e de gème duperàada sèemper da Béelo e da i so disendèent e el l'aa impièena de véen; töt intùurno se fà cito: "Giòove - la diis Didóone – té che te prutéget chéi che véen de fóora, dàane 'l permès che chéesta giurnàada la sìes bèla per i Tiiri e per i Trujàan, che la nòostra disendèensa la n'aa cunsèervi la memòoria. Che ne véegna apróof Bàcco creatùur de felicitàa e la bùna Giunóone. E vuàalter Cartaginées cun viiva cuntentésa celebrèe chéesto nòoster catàase!" Intàant che la dišìiva cusé la mèt na quàal gùsa de véen sö la mèensa, pò la pòorta el véen a i làber e la slóonga la cùpa a Biišia per incuragiàal a béever: Biišia el vóoda tàa'me 'n asetàat la tàsa che spümàava, che pò el la fàa pasàa de màan in màan a tóti. Jòopa da i lónch cavéj, aliéef de'l gràant Atlàante, el sùna la céetra duràada. El càanta la löna šübianèenta e i travàj de'l sùul, cùma gh'aa fàt a nàser le béestie e àanca la rása de j òm, i lampès e el pióover: el càanta le sèt suréle liadi, Artùuro e le do Ùrse; e 'l perchè el sùul d'invèerno el gh'aa tàanta frésa de fàa scapös in de 'l Océano, perchè le nòt d'estàat

*le tàarda. I Tìiri i ghe fà 'l aplàušo, e i Trujàan adrée.
E Didóone, che in de la vita ghe n'éera capitàat d'ògni, la
pàsa la nòt a parlàa cun Enéea e intàant la ghe béef adrée
el veléen mistüràat d'amùur. La ghe fà le dumàande sö
Priamo e sö Ètore, sö j armamèent de'l fióol de l'Auròora,
sö i cavàj svèelt de Dioméede, sö la fòorsa de'l Chile.
"Te préeghi, in de'l sègn de l'ospitalitàa – la diis – cöönta
chì fina da 'l inisi i guàj de i Gréeci, le sfürtöne de i to söci
e el viàc lóonch, perché 'l è bèle la sètima estàat che 'l
destéen el te càsa jà per ògni tèra e màar"*

(19) Paro, isola famosa per il nitore del suo marmo.

• SECÓONT CÀANT

Intàant che véen só la nòt, in de'l silènsi totàale de i prešèent, Enéea le s'cumìincia a cüntàa la distrüsiòn de Tròoja, àanca se ghe fà màal parlàa de la so citàa e de'l so pòpol. E cuśé el diis che per el sügerimèent de Minèerva, i Gréeci fiàch sderenèent per la lóonga guèra, i deciit de pasàa a 'l imbròi per ciapàa la citàa, che per dées àn j éera miia stàt bòn de conquistàa e de 'ndàaghen fóora.

Cuśé i mèt in pée en cavàl de lègn gigantèsch, indüa de dèenter i sguàarna na ciòpa de gueriéer; pò i fà parèensi de pàarter e i làsa sö la spiàgia el cavàl cùma im omàgio a i so Dèei. I se sguàarna dòpo na quàal ùura de navigasiòn didrée a l'iišula de Tenéedo e i spéta el mumèent püsèe indicàat per turnàa indrée.

I Trujàan, quàant i s'è 'curgiit de la partèensa de i nemiich, i véen tóti fóora cuntèent da le pòorte e i và intùurno cun la bùca davèerta a'l gràan cavàl.

I püsèe tajàat fra de lùur i nàaša vergùtina de stòort e i cunsiiia a tóti de sbragàa el cavàl. Öön de lùur, Laocóonte, el tiira la làancia cóontra chèl bèl schèers de i Gréeci, che 'l fà en bèl ciòch.

Intàant riiva di pastùur che i se tiira adrée in cadèene en gréeco prešunéer, Sinóone, che i Gréeci i gh'iiva bandunàat cun furbìsia per tóo de bàla püsèe amò i Trujàan.

Chéesto chì, purtàat dinàans a'l rè Priamo, el cunfésa d'éser scapàat da i so cumpàgn che i gh'arès vurìit fàal fóora per prupisiàase el viàc e turnàa a cà püsèe sicüür. El véen crediit, liberàat e interugùat sö 'l mistéeri de'l cavàl.

Sinone, en bel furbaciòn, el rispóont a tóte le dumàande e el diis che i Gréeci in gh'iiva fàt el cavàl in riparasiòn de 'n sacrilèegi fàt in de'l rubàa el Palladio, e de viil fàt in de na mišüüra cuśé gràanda perchè el gh'ès miia pudìit entràa in de la citàa, che la sarès stàta, per magia, màai pò conquistàada da i nemiich.

Sücèet pò ‘n fàto prudigiùus, vurìit da Minèerva, nemìga de i Trujàan, che la pàar cunfermàa le paròole de Sinóone. Intàant che Laocóonte ‘l è adrée a sacrificàa sö la rìiva de ‘l màar en tòor per ringrasiàa Netùuno de la partèensa de i Gréeci, dùu spaventùus serpèent i véen fóora da j àaque e i ciàpa dèenter e i strèens i dùu fióoi de Laocóonte e Laocóonte stès. Dòpo viighe fàt cheschì, i dùu mùuster i vè dèenter in de ‘l tèmpli de Minèerva e i se inturciùla a i pée de ‘l simülàacri de la déa. Gh’è pö de dübi: i Trujàan i deciit de purtää dèenter in de la citàa el cavàl e de metiil in de la ròca.

Cassandra, fióola de Priamo e sacerdotésa cun de le capacitàa da magòta, la vèt la pròsima rüina de la citàa; el cavàl el véen purtàat dèenter in méša a le müüra rùte.

In de la nòt, le nàavi de i Gréeci le tùrna a rìiva e Giunóone, a ‘n segnàal preciis, la vèer la pàansa de ‘l cavàl, da dùa véen fóora i gueriéer, che i vèer le pòorte de Tròoja a i cumpàgn che intàant gh’éera sbarcàat.

A Enéea che ‘l durmiiva, ghe se prešèenta in de ‘l sógn l’óombra tóta inchiculàada de sàanch de Ètore, che ‘l làa scungiüüra de scapàa e de purtàase adrée i Penàati.

Ma Enéea el ciàpa j àarmi e el se fica in de ‘l müciòn a cumbàter, inséma a de j àalter gueriéer trujàan che i vóol móorer cun la spàada in màan.

- **EL CAVÀL DE LÈGN**

I gh’aa tašìit tötì:

j óc tacàat a la fàcia de Enéea i pindulàava, da i so làber. Da ‘l so pòst d’unùur, bèen in viista, el trujàan el gh’aa scuminciàat a dìi: “Regìna, té te me dumàandet de ricurdàa en dulùur che se póol miia cüntàa: te me ùurdinet de dìi cùma i Gréeci i gh’àbia fàt a ficàa šó Tròoja, le so ròbe presiùuše, el so règn che ‘l me fà caragnàa, e cüntàate le ròbe da piànšer che gh’òo vìst cun i me óc e che gh’òo vivìit in prìma persùna! Chìi, alùura, pudarès tegniise dèenter el piànšer davàanti a na stòoria de ‘l gèner, àan se ‘l füdès en suldàat de ‘l düür Ulìse o Mirmidòn e Dòlope?

E bèle l’ ümida nòt la véen šó da ‘l céel, le stéle le sparìs e le ne cunviinc de ‘ndàa a dòormer. Ma se pròpia te vóoret cugnùser le nòostre disgràsie e scultàa a la svèelta l’ùltima stòoria de Tròoja, àanca se el me ànim el se sgàgni a ‘l ricòort, e che ‘l ghe n’àabia miia tàanta vója, davàanti a ‘n dulùur cušé gràant, en parlaròo.

I càpi gréeci, fiàch de la guèra e cun el Destéen cóontra, dòpo tàanti e tàanti àn, cun ‘l ajòt de Palàde i gh’aa fabricàat en cavàl gràant ‘me na muntàgna. I gh’aa mìs inséma i

fiàanch cun de le tàuale de abéete, e i gh'aa dît in giir che 'l éera dedicàat a 'n dio, per éser ütàat a turnaa a cà. In scundiòn, in de'l fiàanch sguarnàat de'l cavàl i ghe mèt dèenter, frà i gueriéer püsèe a pòst, chéi catàat fóora a càašo e i gh'aa impieniit cun na squàadra de gèent armàada el fóont püsèe bàs de la so pàansa.

Pròpia davàanti a Tròoja gh'è Tenéedo, 'n iišula cunusiida da tōti, siōra tàant, fin'a quàant el règn de Priamo l'éera stàt bèn in pée. Adès invéce 'l éera 'n pòst mìa tàant sicüür: i Gréeci j è sbarcàat là, mìa vîst sö la spiàgia dešèerta. Nuàalter pensàaum che i fūdès 'ndàt via in diresiòn de Micéene cu'l favùur de'l vèent.

E sübit tōta la gèent de la Tròoade la véen fóora da 'n lüto cušé lóonch. E spalàancum le pòorte: cušé ne piàas andàa lìber in tōti i pòst e vedér j acampamèent nemìich, la pianüura dešèerta, la spiàgia abandonàada.

“Gh'éera i Dòlopi chì, el terìbil Achìle 'l éera acampàat là in fóont, chì i tiràava a sèch le nàavi, e là de sòlit i vegniiva a cumbàter”. Quaidöön in fùrlòorum el vardàava el regàl micidiàal de la véergine Minèerva e cun amirasiòn chél mùuster de 'n cavàl; Timéete per prim el diis de purtàal dèenter in de le müüre e de metiil in àalt sö la ròca, sia cùma sègn de 'n tradimèent, e sia perché el dumàan de Tròja el vuriiva cušé. Invéce Càpi (20) e de àalter, cun el còo püsèe a pòst, i diis che chél regàl lé de i Gréeci, mìa tàant bèl el sàga ficàat in de'l màar o brüšàat, e che i so fiàanch i sàga squinternàat e la so pàansa vardàada in profundità. La gèent la se diviit in de dò divèerse upiniòn. Alùura, cumpagnàat da tàanta gèent, rabiit me'n càan, Laocóonte el véen šó da la ròca là in àalt e 'l vùuša da luntàn: “Citadéen disgrasiàat, che matiišia éela la vòosta? Credii che i nemìich i sàga 'ndàt via dalbòon e che i regàj de i Gréeci i sguàarni mìa 'n ingàn? Cunùusi gnamò Ulise? O j Achìivi i se sguàarna in chéesto lègn büüs, o la màchina 'l è fàta per spiàa de là de le müüra fin dèenter le nòoste cà e rivàa a pìch sö la citàa, o gh'è sóta en quàal àalter tranél: stèe luntàn da'l cavàl, o Trujàan, el sàga che 'l che 'l sàga. Me fà paüura i Gréeci, àan s'ii pòorta d'i regàj”. Dòpo

el tiira cun tàanta fòorsa la lància gràanda in de la pàansa cüürva de'l cavàl de lègn. La lància trabalèenta l'è 'ndàta dèenter in de'l lègn, el vóot de 'l fiàanch ciapàatel gh'aa mandàat, in de'l rimbumbàa, tàa'me na vušina.

Ah, se el Destéen el füdes mià stàt cuntràari e le nòoste téeste òorbe, Laocóonte el n'arès cunvinciit a sbrišulàa el gnàal de i Gréeci; e té adès, Tròoja, te sarèset amò in pée, e té, càara la me ròca de Priamo, te sarèset amò bèla là in àalt!

(20) Capi, uno dei compagni di Enea.

(21) La costellazione di Orione portava le tempeste autunnali.

(22) Il marmo "pario", estratto dalle cave dell'isola di Paro, famoso per il suo nitore.

- SINÒON

Intàant che s'è adrée a raggiunàa, rìiva na ciòpa de pastùur che i se tiira adrée en gréeco prešunéer: Sinòon. Interugàat da Priamo, l'invèenta na stòoria meraviliùuša che la cunviinc e la cumóof i Trujàan, che i la libera e i ghe dumàanda per che raggiòn i Gréeci i gh'aa fàt en cavàl cušè gràant. Sinòon el cöonta alùura na mócia de bàle, e el diis che 'l cavàl l'è stàt fàt cu'l dešidéeri de riparàa a na bröta stòoria: a'l fàto de 'l Palàadio rubàat in de'l tèempli de Minèerva. En cavàl, de chéle dimensiòn lé, el gh'ares duiit rèender miia pusibil purtàal dèenter in de la citàa, perchè chéesto monümèent de lègn el gh'ares fàt diventàa Tròoja sicüüra de éser màai pö inturciàada da i nemiich.

Ma ècula che di pastùur trujàan i se tiira adrée davàanti a'l rè, in méša a 'n vušamèent, en giüinòt màai vùst prìma, cun le màan ligàade didrée a la schèena: el s'éera cunsegnàat de per lüü a i pastùur per dàa 'l üültim cùlp a 'l imbròj e dèerver cušè Tròoja a i Gréeci, deciis in de 'l ànim de purtàa a bòn féen la misiòn o d'endàa incóntra a na mòort sicüüra. Töta la giuentü trujàana la vèn da ògni pàart vèers de lüü, la ghe và intùurno per vedìil, la fà a gàara per d'iighe adrée de le rubàse.

Adès scùulta bèen i tröch de j Argiivi e impàara a cunùsei tötì da la carugnàada de öön apéena de lùur...

Quàan sèensa fòorsa, pièen de paüüra, el s'è fermàat in méša a nuàalter, e el vardàava i nòoster gueriéeri, el gh'aa

dìt: *“Uramàai che tèra, che màar pudarà ciapàame cun amùur? Cuša pudarà màai fàa en disgrasiàat che gh’aa miia pòst a’l móont per stàa in méša a i Gréeci, e el so sàanch i nemìich Trujàan adès i vóol per vendéta? Chél caragnàa el gh’aa frenàat la nòosta ràabia, el n’aa calmàat. Alùura ghe dumàandum cùma ‘l se ciàma, da che sàanch ‘l è vegniit fóora, perchè ‘l éera lé: el ne diga per che manéera gh’arèsum de fidàase de ‘n prešunèer Gréeco.*

Finalmèent, mìsa šó ògni paüüra, el gh’aa dìt:

*“O rè, cunfesarò la veritàa, sùcéeda ògni ròba che vója: intàant mé sùunti de l’Argòlide, el néeghi miia; la sòort catiiva la gh’aa fàt de mé en tuajàan, ma màai ‘n imbrujòn e en büšiàader. Fóorsi t’è rivàada a l’urécia nutìisia de’l nùm gluriùus de Palaméede (23), el Bélide, che i Gréeci i gh’aa mandàat a móorer inocèent, cun l’acüüsa a tòort de tradimèent cun na càüša trücàada, perchè ‘l éera cóontra la guèra; adès, mòort, i la piàans. El me pòover pàader el m’aa mandàat a chéesta guèra enfina da i prim àn, cumpàgn de Palanéede che l’éera ligàat cun mé per sàanch. Fin tàant che lüü el gh’aa mantegniit na gràn pušisiòn e impurtàansa in de le riüniòn de i rè, àan mé gh’òo viit la stèsa sudisfasiòn, àan mé sùunti stàt unuràat. Ma quàant Palaméede per invidia de Ulise (dìši ròbe che tóti i sà) ‘l è spariit da la tèra, me tiràavi adrée a pùus de tót na vita da caragnòn, de per mé, e in lüto, svergugnàat per la sventüüra de’l me sòcio inocèent. Sùunti végniit màt, gh’òo miia savìit tàašer! Gh’òo prumetiit che gh’aresi fàt vendéta se se füdès presentàat l’ucašìon, na vòolta turnàat Àargo cun la vitòoria in màan: gh’òo mìs in pée na campagna d’òodio cun chéle paròole. Chéesta l’è stàta la càüša di mée guàj: Ulise el gh’aa scuminciàat da alùura a stremiime cun sèemper nóove parulàse, cu’l méter in giir de le balòte tra la gèent, a cercàa de fàame màal, cunviint de la so cùulpa. E gnàanca el s’è fermàat, fin a tàant che, cun ‘l aiöt de Calcàante...
Ma perchè ricurdàa per nièent chéle sitüasiòn dulurùuše?*

Perché stàa chì a ciciaràa se gh'ii in òodio tötì i Gréeci e ve bàasta savii che sùunti Gréeco? Cupèeme a la svèelta: 'l è chél che vóol Ulìse, 'l è chél che j Atriidi i sarès dispòst a pagàa a gràan préesi!"

Brüšum da la vója de fàaghe de le dumàande per savii el perché de la so füyüga, sèensa pensàa a la perfidia e a l'astüsia de i Gréeci. Intàant che'l tremàava, el và avàanti, cu'l cóor de 'n büšiàader, e el ne diis: "I Gréeci tàante vòlte i gh'aa dešideràat de 'turnàa a cà, de giràa la schèena a Tròoja e scapàa jà, fiàch de chéesta guèra che la finìs pö. Aah se i 'l ès fàt! Tàante vòlte la tempéesta fastidiüüša la gh'aa saràat tôte le stràade de'l màar e per el teribil Àustro i gh'aa duiit fermàase. Bèle l'éera in pée el cavàl fàt de tràaf de àalbera; alüura cùma màai prìma i tempuràai i ciucàava per töt el céel. Nervùus màandum Eurìpalo a interugàa 'l uràcol de Apollo, e lüü 'l è turnàat indrée cun na rispòosta miia tàant bèla:

"Vuàalter gh'ii calmàat i vèent cu'l sàanch de na véergine (24) cupàada quàant sii rivàat la prìma vòlta sö le spiàge de Tròoja, o Gréeci: adès gh'ii de impluràa la manéera de turnàa indrée cun de 'l àalter sàanch, gh'ii de sacrificàa n'ànima de Àargo!" (25)

Tötì i s'è meraviliàat quàn la vùus l'è rivàada a le uréce de'l pòpol, en stremisi šelàat el s'è infricugnàat i tötì j òs de la gèent: chii màai gh'aràa de móorer, chii sarà màai la vitìma reclamàada da Apollo? In chél mumèent lé, Ulìse el se tìira adrée, in méša a la gèent che vušàava per la surpréša, 'l indüéen Calcàante: el ghe dumàanda spiegasiòn sö chél ch'ii vurarès i Nùumi. E in tàanti i me dišìiva de 'l bröt imbròì de che'l falsòn, e i prevediiva in silèensi el dumàan. Calcàante el tàas per dées dé saràat sö in se stès, e el vóol miia numinàa nisöön, de mandàa quaidöön a móorer. A la féen, quàaši per fòorsa, sbürlàat da'l vušamèent de Ulìse, el pàarla cùma siuum d'acòordi, e el càta fóora per 'l altàar de'l sacrifici pròpia mé. Tötì i diis de sé, cuntèent cùma tàante böbe, i gh'aa permetiit che chél che tötì i gh'ìiva paüüra per sé stès, el füdès destinàat a 'n àalter. E bèle siuum vešéen a chél dé disgrasiàat, e bèle per mé se preparàava el sacrifici, le bèende da méter intùurno a la téesta, el furmèent salàat: gh'òo dīt 'maraméo' a la mòort, el cunfési, gh'òo stripàat le còorde e in de la nòt me sùunti sguarnàat in méša a l'èrba e

a la fàanga de'n bóodri, fin tàant che i gh'ès miia de pàarter, cun la me preghiéra che i gh'ès de pàarter delbòn. Spéeri pö de póoder véder cà mià e i me càar fióoi e àanca el me pàader dešideràat: j Atriidi fóorse i vurarà fàa la so vendéta sö de lùur per la me fүүга, cušè j andarà a pàari per viime miia cupàat. Perciò tre préeghi, el me càar rè, per i Celèst e tötì i Dèei ch'ii cugnùs la veritàa, per la féede, se gh'è amò en pòo de féede tra la gèent de'l móont, pietàa de tàante me mišéerie, pietàa de'l me cóor che 'l patìs sèensa nisöna cùulpa".

Ghe regàlum la vita. Sùuntum cumòs da tàant piàanšer, el cumpatìsum tàant. El stès Priamo l'ùurdina che ghe végnà tiràat via i ligàm e le manéte, e el ghe d'is cun amiciisia: "Te pódet éser töt e nisöon, ma té desmentéga i Gréeci, cùnsiderete de i nòoster. Ma d'ime la veritàa: el perchè de 'ste cavàl cušé gràant? Chii 'l àa inventàat? A cùša sèervel? El n'ufèerta a Chéi che stà in Céel o 'n machinàari de guèra?" Sinòon, en canél campìon per imbrujàa e de trapùle gréeche, el gh'aa levàat vèers le stéle le màan liberàade da le manéte, e 'l gh'aa d'it: "Ciàmi a testimuniàa vuàalter, fóoch sèemper impìs, la vòostra divinitàa che gh'um da rispetàa, e vuàalter altàar e vuàaltre spàade che m'ii miia ciapàat, e vuàaltre biinde sàacre che quàant s'éeri na vitima gh'ò purtàat: m'è permès udiàa i Gréeci e d'ii töt chél ch'ii sguàarna; ghe n'è miia de légi che me la impedìs. O Tròoja, té mantéen le to prumése, e mé te salvarò (d'is la veritàa, e te darò in càambi de la vita en servìsi gigantèsch): réesta dònca tacàda a la to sàanta paròola. Le speràanse de i Gréeci per la guèra ch'ii gh'iva cuminciàat le se bašàava sèemper sö 'l aiöt de Pallade. Ma 'n dé Dioméede e Ulìse, inventùur d'imbròj, i vurìiva stripàa da'l tèmpli el fatàal Palàadio. Cušé, cupàade le sentinéle che gh'éera lé, i pòorta via la statüa sàacra, e j è stàt bòn infina de tucàa cun le màan spùurche de sàanch le bèende de la véergine Minèerva: da alùura le speràanse j è calàade, le sparìs, le fóorse le s'è indebuliide, la mèent de la Déa l'è vegniida catiiva, nemiiga. Minèerva de Tritòonia la ghe la fàt capiì cun de le manéere sicüüre. Apèena i gh'aa metiit la so statüa in méša a 'l acampamèent, in d'i so óc querciàat gh'è vegniit

fóora de le fiàme de ràbia, en sùdùur salàat 'l è bris'ciàat in töt el so còorp; per trè vòolte la Déea (miràcol incredìbil) la gh'aa fàt en sàalt da tèra cun in màan el scùudo e l'asta che vibràava.

Calcàante el dà 'l aviis che bišögna menàa per màar, che Pèergamo la pudarà màai cascàa sóta le làance se se tùrna miia a' l siit de Àargo a dumandàa prutesiòn, e a purtàa là el Palàadio per metiil pò a' l so pòst. Adès, àan se i tùrna indrée cu' l vèent a favùur vèers la pàatria Micéene, i céerca nóoe àarmi, d'ii Dèei chi sàga amìich, e a la sveltina a rinavigàa amò 'l màar, i rivarà a l'imprüiisha: cusé Calcàante el vèt le ròbe de' l dumàan. Amò Calcàante 'l è riesiit a cunviincer tötì a lasàa lé el cavàl a' l pòst de' l Palàadio per riparàa l'uféesha a la Déa e a pagàa el dàn de' l sacriléegi dišunèst; e el gh'aa urdinàat de fàal cusé gràant, cusé bèn tegniit sö da i tràaf – en möc de lègn che 'l rìivi fina in céel – che 'l póda miia pasàa in de le pòorte, perché i Trujàan i póda miia riéser a metiil in citàa a prutéger el pòpol in de l'antiiga e sàanta manéera.

Perché se le vòostre màan le ghèses miia de tratàa bèn el regàl sàant de Minèerva (i Dèei i ghe la fàga pagàa chéesto prešagi, prima a Calcàante!) na disgràasia pràan gràanda la brigularès adòs a 'l impéeri de Priiamo e a i Trujàan; invéce se riesariì a sbürlàa el cavàl insìma a la citadéla, sariì vituriùus, purtàariì la guèra infina sóta le müüra de Pélope (26): chéesto 'l è 'l destéen che spetarà a i nòoster néeot". Gràasie a le balòte de' l büšiàader Sinóone, la stòoria l'è stàta crediida: e chéi che 'l Chìle e el Téedide e dées àn e na möcia de nàavi j è miia stàat bòn de viincer, j è invéce 'ndàt sóta cun 'l imbròì e le làagrime fàalse de 'n Gréeco tuajàan.

(23) Palamede, figlio di Nauplio, re dell'Eubea. Fu colui che guidò l'ambasceria per costringere Ulisse a partecipare alla spedizione contro Troia. Infatti dimostrò che la pazzia dell'eroe era finta e Ulisse fu costretto a partire. Ma l'itacense non dimenticò l'affronto e riuscì a far accusare Palamede di tradimento e a farlo uccidere.

(24) La flotta greca, riunita in Aulide, non riusciva a far vela verso Troia a causa dei venti avversi, suscitati da Diana, della quale Agamennone aveva ucciso una cerva sacra. Calcante profetò che per placare la dea occorreva sacrificare la figlia di Agamennone, Ifigenia, e così fu deciso.

Ma Diana ebbe pietà della fanciulla, la sostituì con una cerva e la fece sua sacerdotessa, trasportandola in Tauride, l'attuale Crimea.

- (25) Argo, in greco Άργος, città della Grecia, situata nel Peloponneso nord-orientale (nomo Argolide).
- (26) Le mura cosiddette "di Pelope", così quelle di Argo e di Micene, furono costruite dal re Pelope, che dette poi il nome alla regione del Peloponneso.

• **LAOCÓONTE**

'N àalter fàto püsèe amò spaventùus 'l vegniit alùura a 'l imprüiisha a dàane di pensèer: disgrasiàat! Elegiit préet de Netùuno, Laocóonte el sacrificàava en tòor gigantèsch a i pée de 'l àaltar püsèe gràant. Ed èco chì (me vèen infina el sìmur a diil) dùu serpèent, rivàat da Tenéedo in de l'aaqua càalma, che i se drisa in pée sö 'l màar e i bùfa tàa'me dùu tòor e i và inséma vèers la spiàgia: le so pàanse le se vèt de luntàn, le créeste cu'l culùur de'l sàanch j è püsèe vàalte de j óonde, el rèst de'l so còorp 'l è quàaši a gàla: i schenòn i se imbiirla in céerchi sö 'l màar che, picàat da le cùe, el fà en s'ciümòn màai vüst prìma. E i véen a rìiva: i gh'ìiva j óc che lüšiiva de fóch e de sàanch, la lèengua che se muìiva in de le bùche che le fiiva en sòn fastidiùus. Scàpum sübit de chì e de là, cun la fàcia ceriida davàanti a chéi mùuster. Sèensa stàa lé a pensàaghe asùura, i serpèent i pùunta sö Laocòonte. E prìma de töt i ciàpa, cun j anéi de la pél*, i dùu fióoi pícoi de chéesto, e i ghe sgàgna a tuchéi el còorp. Pò i và adòs a Laocóonte, che armàat el curiiva in aiöt di pütéi. E i la strèens in de'l so fisich de bestiòn: bèle dùu giir cun en grùp i gh'aa ciapàat dèenter la vità e 'l còl: le dò téeste le stà vàalte sö 'l so còorp. Inchiculàade le sàacre bèende de bàava e de veléen, Laocòonte el se sfòorsa de liberàase da i grùp cun le màan e intàant el vùuša tàa'me 'n màt fina a le stéle, in de na manéera che la pariiva chéla de 'n tòor scapàat via da 'l àaltar, intàant che 'l se tiira via da'l còo el sigürèt che 'l àa apéena ferìit. A la féen i dùu serpèent i và via a rašèent a la tèra fina a i tèmpli püsèe vàalt e i rìiva a la citadéla de Minèerva catiiva, e i se sguàarna a i pée de la Déa sóta el céerchi de 'l so scüüt incavàat. En terùur nóof el briis'cia dèenter in de le ànime de tóti nuàalter che tremàavum: in tàanti i diis che Laocóonte el gh'aa pagàat el so delit bislàch,

*spire

*lüü che cun la lància el gh'ìiva cucàat la stàtüa de quèrcia
cu'l viighe ficàat in de la schèena la pùunta disgrasiàada.
I vušàa tōti che bišōgna tiràase adrée el cavàl a Tròoja, cun
l'intercesiōn de la santitàa de Minèerva...*

• **EL CAVÀL IN DE LA CITÀA**

*Ficum šó en tòch de müüra che gh'è intùurno a la citàa. Tōti
i cùr a dàa na màan per metìghe de le róode bùne per fàa
'ndàa el cavàl e a ligàa de le còorde lùunghe a'l so còl. La
màchina de mòort la gh'aa bèle pasàat le müüre, pièena de
àarmi, intàant intùurno de le fióole miia spušàade e pütéi i
càanta di cumpunimèent lirich, cuntèent de tucàa per giòoch
le còorde cun le màan. La màchina la véen avàanti, la
briis'cia cancarùuša in méša a la citàa. O pàatria, cà
de tōti i Dèei, e vuàaltre müüra de Tròoja che tàanta guèra
gh'aa rendiit famùuše: quàter vòolte el s'è fermàat vešéen
a la pòorta e in de'l stès tèemp in de la so pàansa gh'aa
ciucàat j armamèent de la mòort! Nuàalter pèensum a
nièent e 'ndóm avàanti, òorp urbòn in de la nòostra
matiišia, fina quàant métum a pòst el mùuster maledèt
dèenter in de la sàanta citadéla. Áanca Casàandra alùura
la gh'aa derviit la bùca – màai crediida da i Trujàan, per
vulutàa de Apóllo – e la n'aa dīt chél che sarès sücediit.
Per nuàalter chél dé el gh'ìiva d'éser 'l ööltim: ma
(disgrasiàat!) se métum a fàa püsèe bèj i tèempli de i Dèei
per tōta la citàa cun di bròch pièen de fóje.
Intàant el céel el se impiirla sō se stès, la nòt la véen sō da
'l océeano, e la bràsa sō cun de j óombre néegre la tèra, el
céel e 'l imbròj de i Mirmìdoni*: in tōte le cà i Trujàan i fà
féesta per pò tàašer, e na sbadacèera la gh'aa infricugnàat
i so còorp. E bèle l'armàada gréeca la véen sō da l'ìišula de
Tenéedo in de'l silèensi amiich de la löna möta, in de na
manéera perféta, e la và vèers le spiàge bèen cunusiide, e
bèle la nàaf che cumàanda l'indrìsa la fiàma de 'n segnàal
de lüüs: Sinòn, prutegiit da i dišèegn nemiich de i Dèei,
a la svèelta el libera i Gréeci saràat in de la pàansa de'l
cavàl e el dèerv i spurtéi de piàanta de péen. Verìida la
màchina, el fà végnér fóora i gueriéeri: i và šó cun na*

*Sta per Greci

còorda, cuntèent de menàa le tòle da chéla pàansa, Tesàandro* e Stenéelo, el catiiv Ulìse e Acamàante, Toàante e Neotoléemo Pélide, Macaòn el gràant e Menelàao, e a la féen Epéeo, el pensadùur de 'l ingàn. I ciàpa la citàa suiràada da la sbadacèera e da'l véen: i cùpa i guardiàan, i dèerv le pòorte e i fa végnér dèent cùma d'acòordi i cumpàgn, e i s'è catàat inséma a lùur. L'éera l'ùura che a tóti ghe véen el prim sòn e bèn gradiit el s'infìlsa in di so còorp cùma regàl de i Dèei: ed èco, in chéesto sòn m'è pariit de véder davàanti a mé 'n Ètore caragnèent, spùurch ribùus de pùulver insanguanèenta, i büüs de le rédene in di pée sacagnàat; tàa'me quàant, na vòolta, 'l è stàt tiràat adrée da'l rabiòn de la biiga de 'l Chile. Per la masnòna cùma 'l éera cóons! Cùma 'l éera divèers da 'l Ètore che gh'éera turnàat vituriùus de Pàtroclo, vestiit cun j àarmi de'l Pélide, dòpo viighe ficàat le tòorce trujàane cóontra le nàavi de i Gréeci! El gh'ìiva na bàarba inturcèenta, i cavéi slambrutàat de sàanch e per el còorp le tàante feriide che 'l gh'ìiva quàan 'l è mòort sóta le müràje de Tròoja. Alùura m'è pariit de piànšer a parlàa a chéla óombra per prim, cun na vùus pièena de dulùur: "Óoh lüüs de la Tròoade, speràansa püsèe gràanda de i Trujàan, perchè sèet chì dòpo en bèl pés? Da che tère sèet rivàat, o Ètore fin tròp spetàat? Cusé te vé dum amò, fiàch, dòpo i lóonch tribuléeri de i Trujàan e de ìlilio, dòpo 'l lüto gràant de i tóo. Cùša gh'àa sbrašeliit la to bèla fàcia? Perchè chéeste feriide?" El m'àa miia rispòst: sèensa metìghe en pòo de atensiòn a le me dumàande inütili. Ma, àan cèert mumèent, el gh'àa tiràat fóora en suspiir lóonch e el m'àa dèt: "Scàpa, scàpa, o fióol de na Déea, sàalvate da le fiàme! El nemìich 'l è padròn de le müüra e bèle Pèergamo la véen šó da là in àaria. Gh'ùm fàt àanca tròp per la pàatria e per Priamo: se Tròoja la gh'ès pudìit difendiise cun le màan de j òm, sarès stàta asèe le miè. ìlilio la te cunségna i so Penàati sàacher: ciàpei, che i póda cumpagnàate in de'l dumàan, càta per lùur le müüre che te tirarèet sò meraviliùuše dòpo tàanti viàc pièen de fadiiga in sò 'l màar!"

E cun le so màan el m'aa dàt le bèende sàacre, el fóoch etèrno, la figüura in dišegn de Vèesta, la gràanda. Intàant la citàa l'è töta sbrašeliida da la tragédia e àanca se la cà de me pàader 'l è in de 'n siit miia in viista, sguarnàat da le piàante, el cašéen e el vušamèent i divèenta sèemper püsèe ciàar e i véen sèemper püsèe apróof el ciucamèent de j àarmi. Me dersédi finalmèent e vòo in sima a'l téc, cun j uréce bèle vèerte. Cùma quàant la fiàma la dà fóora de màt tra le biàade intàant che 'l vèent el sùfia, o en turèent s'cióonf de àaqua de muntàgna el quàarcia i càamp, el rüina le cultivasiòn, el sbràaga el lauràa de 'l aràat, el se tìira adrée le piàante, ràmm rôt, ciòp de spiighe tajàade e ligàade inséma, sàs; sèensa savii nièent el pastùur el stà màal a sèenter là in àaria in muntàgna chèl rumùur cusé gràant. Töt alùura gh'òo capiit: 'l ingàn de Sinóone e de i Gréeci i tröch. E bèle el gràan palàs de Deifobo el cróoda majàat da'l fóoch, bèle brüüša la cà lé vešéen de Ucalegóonte; la vampa de 'l incèendi la fà splèender el màar per en bèl tòch. Se léeva en gràan vušamèent e 'l sòn che riiva de le tróombe. Fóora de mé, me àarmi, sèensa savii dùa cùrer cusé armàat: ma el me cóor el gh'aa apéena vója de catàa ma ciòpa de sòci per cumbàter intant che 'ndóm sö vèers la citadéla. Me dà fòorsa la ràbia e 'l òodio, e ricòordi àan che 'l è bèl móorer in guèra. In chél mumèent riiva Pàanto, en gràan sacerdote de'l tèmpli de Apollo, scapàat da le fréce de i Gréeci. El pòorta cun le so màan j aréet sàacher, i Dèei scunfit e 'l so neudéen; el cùr tàa'me 'n màt a cà mià. "Dùa gh'è el perìcol püsèe gràant - ghe dumàandi – o fióol d'Òtris? La citadéla éela amò nòostra?" En de'l rispóondeme el cridàava: "Gh'è rivàat 'l ööltim dé, l'ùura de la mòort de Tròoja, che se póol pö fermàa. Sùuntum e-stat! Nuàalter Tèeucri sùuntum e-stàt, Pèergamo 'l è stàta, la gràan glòoria trujàana 'l è stàta! ... Adès pö nièent: Giòove catiif el gh'aa dàt töt a Áargo. I Gréeci i dòmina sö la citàa incendiàada; el süpèerbi cavàl àalt in méša a le müura el trà sö de la gèent armàada; Sinòn vituriùus el spantéga fóoch e carugnàade. De j àalter a le pòorte, a mila e mila, quàanti màai j éera vegniit prima da la gràanda Micéene. Áalter i fà amò la guàardia in d'i vicoi stretéen: na sées de fèr da le póonte

che brìla la véen sö da ògni pàart, murtìfera. Rešist apéena le sentinéle a le pòorte, le cumbàt cun j óc saràat”.

Sbürlàat da chéeste paròole e da la voluntàa de i Dèei me fichi in méša a le fiàme e a j armàat indüa me ciàma l’Erini màai cuntèenta, el ciucamèent de le tiighe e el cincél che riiva fina a le stéle. Inséma a nuàalter véen àan Riféo cu’l furtisim Épito, che ricugnùsi al ciàar de la löna; e po’ riiva Dimàante, İpani e el fióol giuéen de Migdóone, Còrebo. Cheschì ‘l éera rivàat a Tròoja pròpia da pòochi dé; inamuràat ciùch de Casàandra, el vuriiva purtàa ‘n ajöt a ‘l pupà de la so murùuša e a i Trujàan: pòor regàs, se ‘l gh’ès scultàat le previšiòn de la so murùuša!...

Quàant j òo vist tötì inséma deciis a cumbàter, gh’òo dèt: “Càar i me gueriéer che cerchèe per nièent la glòoria, se dalbòon vurì ‘ndàa adrée a ‘n òm próont a töt, cerchèe de capìi la sitüasiòn: ‘l è tràgica. Tötì i Dèei che i n’aa dèt na màan a méter sö l’impéeri trujàan, i n’aa ‘bandunàat inséma a i tèmpli e a j altàar; adès vuàalter vegnii in aiöt de na citàa che brüüša. Sö, ‘ndóm a móorer, ‘ndóm in méša a’l badüél! Gh’è apéena na salvésa per chi pèert, speràa miia in de nisöna salvésa”. Cušé gh’òo fàt végnier püsèe gràanda la ràbia in de chéi cóor che scutàava.

Tàa’me di lùf catiif che na fàm gràma gh’aa sbürlàat fóora in de la fümàana a la bèle mèj (e in de la tàana di lüpachiöt ‘bandunàat j àa spéta, cun la bùca séca), ‘ndóm via in méša a le fréce, in méša a i nemìich vèers na mòort sicüüra, in de’l pasàa pròpia in méša a la citàa. La néegra nèt la tötta atùurno cun la so óobra büüša. Chii pudarès cüntàa cun paròole el masamèent de chéla nèt; e i mòort? Chii pudarès truàa töt el piàanšer che ucurarès a i nòoster dulùur? La citàa antiiga che la gh’iiva regnàat per tàanti àn la véen šó; de chì e de là gh’è in tèra na möcia gràanda de còorp sèensa vìa, arèent a le stràade, in de le cà, a ‘l ingrès di tèmpli. Ma j è miia apéena i Trujàan a pagàa le so cùulpe cu’l sàanch; de le vòolte àan in de’l cóor de chii pèert tùurna el curàc, e i Gréeci che viinc i móor. In ògni siit gh’è ‘l lüto püsèe gràant, in ògni àangol terùur e tantisim spetàcoi de mòort.

Se prešèenta per prim Androgéo, ‘cumpagnàat da tàanti

Gréeci; sèensa savii cùma stà le ròbe, el ne ciàpa per sòci e 'l ne pàarla cun simpatia: "A la svèlta, a la svèlta o gueriéer! Perché sii cusé fiàch? Chéj àalter i mèt a sàch Tròoja incendiàada e vuàalter apéena adès vegnii chì da le nàav gràande?" Sübit (la rispòosta che i gh'ìiva dàt l'éera miia asèe per fàal stàa tranquil) el gh'aa capiit d'éser finiit fra i nemiich. Stremiit el gh'aa tašiit e el gh'aa cercàat de fàa màarcia indrée. Cùma chii, intàant che 'l và piàan bèl bèl in campàgna, sèensa vurii el mèt el pée sö na bisa sguarnàada tra i spéen e el tréma töt. Alùura el scàpa in frésa da la béestia schifùuša, che la se drisa rabìida e la s'cióonfa el còl ašür: cusé Androgéo el scapàava stremiit. Cùrum tötì in avàanti e se métum töt atùurno cun na sées de lànce a i Gréeci, svantagiàat da'l terùur e per el fàto de cugnùser miia chél pòst lé. I ficùm šó de chì e de là: la fùrtöna de chéesto prim asàalt l'è da la nòostra pàart. Alùura Còrebo, che 'ste fàto el 'l iiva ešaltàat e incuragiàat, el gh'aa dīt: "Cumpàgn, la sòort la se dimùustra nòostra amiiga e la ne fà véder la stràada per salvàase: 'ndómege adrée! Càambium i scüüt, metùmese adòs le inségne gréeche. Imbròj o valùur? Chi se ne fréega! Cóntra 'l nemiich töt 'l è bòn! Lùur stès i ne darà j àarmi". Sübit el se mèt in téesta 'l èelmo cun tàanti cavéi lóonch de Androgéo, el còca sö a'l bràs àan el so scüüt, e po' el se mèt a'l fiàanch na spàada gréeca. La stésa ròba i fà Riféo e Dimàante; pò tötì chèi j àalter giüinòt i se àarma cun j àarmi de i nemiich cupàat. 'Ndóm avàanti, in méša a i Gréeci, sèensa 'n Diò che 'l ne dàga na màan. 'Ndóm a 'l atàch, cumbàtum per en bèl pòo dèenter in de 'l fùsch de la nòt e spedisum tàanti nemiich a cà de 'l Óorco, el diò de la mòort. De j àalter i scàpa vèers le nàavi e i cùr a la spiàgia sicüüra, àalter ciapàat da 'n terùur càrich de vergógna, i se rampéga n'àaltra vòolta sö 'l gràant cavàl e i se sguàarna in de 'l fòont de la so pàansa. Ma se i Dèei i n'è cóntra ògni speràansa gh'ùm de lasàala in de'l casèt. Védum in de chél mumèent la véergine Casàandra, fióola de Priamo, purtàada via a fòorsa da'l tèempli de Minèerva, i cavéi siòolt, j óc de fiàama svalsàat per nièent vèers el céel: j óc

perchè le màan tenerine j éera strenšide in de'l fèr. El rabìit Còrebo el supòorta miia chéla viista e, deciis a móorer, el se infricùgna tra i nemiich. Nuàalter tóti ghe 'ndóm adrée strenšit sö 'l öön cun 'l àalter, càrich de àarmi. E chì ne rìiva adòs le fréce che i nòoster i ne fica adòs da in àaria, da'l tèempli, imbrujàat da j àarmi e da j èelmi de i Gréeci: en véen fóora na stràage tremèenda. Pò i Gréeci, cumòs e pièen de dulùur in de 'l vediise scapàa jà Casàandra, i se mét inséma da ògni pàart e i ne véen adòs; gh'è Ajàace teribil, 'l ešèercit de i Dòlopi e tóti dùu j Atriidi. Cušé s'ciòpa de le vòolte el tempuralòon e i vèent cuntràari i se fà la guèra e i se dà de le crapàade fra de lùur, Šéfiro, Nòoto e Èuro cuntèent de i bèi cavài de 'l Urièent: i bòsch i crìida e 'l diò Neréeo pièen de s'ciöma cu'l so tridèent el và avàanti a dàaghe na muìida a i màar fin šó in de'l fóont. Fina chéi che prìma gh'ùm fàt scapàa 'me légùur cun i nòoster tröch in méša el fùsch de la nòt néegra e gh'ùm mandàat fóora da la citàa, adès j è chì amò: i fa prèst a curšìisen che le inségne j è fàalse e j àarmi 'l istès e i capìs che la manéera straniéera de'l nòoster parlàa. A la svèelta sùuntum schisàat da'l nömer; Còrebo 'l è 'l prim a móorer per màan de Peneléeo sö 'l altàar de Minèerva gueriéera; pò móor Riféo, sicüramèent el püsèe bràavo frà i Trujàan (i Dèei i la pensàava fóorsi diversamèent). Móor àan Ìpani e Dimàante, masàat da i stès Trujàan, e te muriìvet àan té Pàanto; nè el to sèens religiùus, la to pietàa, la bèenda sàacra a'l diò Apollo i t'aa prutegìit. O sèner de Tròoja, fóoch che te gh'èet fàt sparìi i mée, vegnìi chì a dīi la veritàa de quàant gh'òo miia giràat la schèena a i perìcoi, e sòo miia scapàat da le fréce e sarèsi mòort chì, se 'l destéen el 'l arès vuriit, sóta la ràbia de i Gréeci, cun pièen mérit. Mòlum chél pòst lé, Ìfito, Péelia e mé: el prim cun na gràan pàansa, Péelia lèent per en cùulp partiit da la màan de Ulìse. En gràan sàm el ne pòorta a le cà de Priamo. S'è impisàada na guèra spietàada, cùme se in tóta Tròoja ghe fūdès e-stàta la pàas, e nisöön fūdès adrée a móorer in de'l rèst de la citàa. Che tiighe tremèende! I Gréeci cun gràan viulèensa i se pòorta sö 'l palàs e j aséedia la pòorta e i se quèercia cun i so scüüt. I pògia le scàale a i müür e i gueriéer, davàanti a la pòorta,

ustinàat i và sö e amò i và sö, cun i scüüt tegniit vàalt in de la mansina a'l ripàar de le fréce, la dèestra che bèle la ciàpa el curnišòon. I Dàardani*, de sùura, i fà a tòch el təc, i fica šó le tūr (i se prepàara a la rüina che gh'è adrée a rivàa, a difendiise cun ògni àarma, a la vigiilia de la mòort) e i se tiira adrée, per fàale cascàa sö 'l còo de i nemiich, le tràaf duràade, glòorie de i pàader; àalter cun le spàade in pögn, i stà a la gàta vešéen a le pòorte da bàs, tōti tacàat 'l öön cun 'l àalter. L'idéa de 'ndàa a dàaghe na màan a le cà de 'l rè, e incuragiàa i gueriér e cunfurtàa chéi che j è adrée a pèerder, el ne infiàma. Gh'éera na pòorta segréeta cun en curidùur che el tegniiva ünide le vàarie pàart de la régia: de lé la sventüràada Andròmaca la pasàava de sòlit de per lée e de spès, quàn el règn 'l éera amò in pée, per andàa da'l meséer e da la madùna per purtàa Astianàte da i nòoni. Vòo sö de là, fina insìma a la teràsa püsèe in àalt, tegniida in fòorsa da i Trujàan che i se difendiiva cùma i pudìiva. Chì gh'éera na tūr a pióomb, altìsima, da dùa se pudìiva véder tōta Tròoja, le nàavi e el càamp de i Gréeci: cun di gràan pìch de spàada sö le pàart méen a pòst, sarès a dii sö le tràaf nüüde che tegniiva sö tōt el rèst, e cun de le gràan sbürlàade sùuntum riesiit a fàale burlàa in tèra. La tūr a l'imprüiisha la véen šó e la finìs malamèent, con en gràan ciòch, sö le schèene de i Gréeci. Ma en rìiva amò sèemper di nóof, e la tempestàada de sàs e de àaltre ròbe de ògni sòorta la finìs mìa pö.

- (27) Tessandro: eroe sconosciuto. Stenelo, figlio di Capaneo. Acamante e Toante: anche questi sconosciuti. Neottolemo Pelide. Pirro, figlio di Achille. Macaone, figlia di Esculapio. Epeo, valente guerriero e costruttore abilissimo, con l'aiuto di Minerva, del cavallo.

• LA MÒORT DE PRÌAMO

Sö la pòorta, pròpia davàanti a 'l ingrès, el püsèe bràavo 'l è Pìro, che 'l brilàava cun le so àarmi de bróons che le lüüšia infina. Cuśé tùrna a la vita, cun el mangiàa de le èerbe velenùuše el serpèent che 'l frèt de 'l invèerno el 'l iiva custringiit a sguarnàase in de na tàana caldina sóta tèra: en splendùur de giüentüü, töt nööf, perdìida la vécia péel, l'imbiirla la schèena che briis'cia, vàalta in de'l sùul, el davàanti drìt, cun la léengua a trii tòch che 'l móof tàa'me na frécia. Inséma a Pìro i céerca de 'ndàa dèenter in de'l palàs el grandisim Perifàante, el viulèent Automedóonte, aurìiga de i cavàj de Achìle, tötì i giuèen de Scìiro, e i làancia sö 'l téc de le tòorce impìse. Tra i prìm gh'è Pìro che el ghe dà dèenter miia de rìder. Ciapàat in màan en sigürèt a dùu tàj*, el màanda a balòn la pòorta rivestiida de bróons: el spàca a més na tràaf, el sfóonda el fòort lègn, per rivàa a viighe en sbragamèent fóora de mišüüra. Ècula che se vèt bèle la cà de dèenter, i lóonch curidùur, la šòona de l'intimitàa de Priamo e de i rè antiich: se vèt àan i suldàat a guàardia de 'l ingrès. El palàs 'l è pièen de gèent che criida e da 'n cašòt disperàat, le càmere püsèe guarnàade le rimbóomba de 'n cridamèent de dóne e de regàse: en cincél che riiva sö infina a 'l òor de le stéle. Le màader stremiide le cùr tàa'me màte per tóta la gràan cà e le bàaša i batitòj de le pòorte, e le ghe làsa 'l sègn. Pirro el vè avàanti cun na fòorsa dègna de so pàader Achìle. Sbramèent e guàardie i riès miia a fermàal: la pòorta la bàla a i tàanti cùulp de 'l ariéete, i batèent i véen šó tiràat fóora da i pòlech. J Argìivi i se fà stràada de fòorsa, i riiva in de na möcia in de'l palàs, i sbràaga šó töt e i cùpa sübìt i prìm difensùur, e j impièena la cà de suldàat. En fiöm che spöma e che 'l gh'aa rumpiit j àaršen e le òighe cu'l so andàa catìif, e pò el quèercia cun l'aaqua i càamp e 'l se tiira adrée in de l'óonda pràan vàalta le béestie cun tôte le so stàle, 'l méen spaventùus, méen uribil. Mé stès gh'òo vist Pirro ciùch de cuntentésa intàant che'l cupàava quaidöön . Gh'òo vist a 'l ingrès i dùu fradéi Atriidi, gh'òo vist Écuba inséma a le so cèent nóore e, tra j àaltar, Priamo fàa 'l spurchès cu'l sàanch in de'l fóoch cunsacràat da lüü

* una bipenne

stès. Chéi cinquàanta lét, prumésa de tàanti neóot in avàanti, le pòorte d'òor barbàrich cun tàanta süpèrbia e de trufèi, j è vegniit só: i Gréeci j è in töti i pòst, el fóoch 'l è rivàat in de j àangoi dùa gh'è miia de nemiich.

Vòoret fòorsi savii quàale la siès stàta la sòort de Priamo? Quàant el vèt la so citàa cascàa só uramàai cucàada, quàant el vèt le pòorte de'l palàs tiràade sö e 'l nemiich rivàa me 'n bóo dèenter in de la cà, el véc el ciàpa sö le spàle che tremàava per l'etàa le àarmi da tròp tèemp lasàade stàa; el ciàpa na spàada che serviiva nièent per móorer in méša a i Gréeci. In méša a'l palàs, in curtiil, a la vèerta sóta 'l céel, gh'éera en gràant altàar e lé apùus na gràan piàanta de laür che la dàava óombra a i Penàati. Chì stàava setiide töte inséma atùurno a 'l altàar, a brasàa sö le figüüre celèsti, la regina Écuba cun le fióole: le pariiva culóombe scapàade de frésa da na néegra tempestàada. E Écuba, quàn' la gh'aa vist Priamo vestiit cun chéi armamèent che 'ndàava bèen pütòst a 'n giüinòt, el gh'aa dît: "Òm disgrasiàat, che matiışia t'è vegniit in mèent per ciapàa in màan la spàada e la làancia? Dùa cùret? Chéest' ùura disgrasiàada la gh'aa miia bişógn de àarmi tàa'me le tûe, de'l bràs de 'n véc. Le stès Ètore (se el me Ètore el fùdès viif e amò chì) el pudarès fàa nièent. Véa, alùura, l'umbria di chéesto altàar la prutegiarà té e töti, sinò töti murarùm!" Intàant che la dişìiva cusé la gh'aa tiràat vèers de lée Priamo e la gh'aa fàt pòst lé veşéen a 'l altàar. In chél mumèent Pòlite, öön di so fióoi, scapàat da 'l masamèent de Pirro, el cùr in méša a le fréce, in méša a i nemiich, feriiit, per i pòortech lóonch e le càmere vóode. Cun en rabiòn adòs, Pirro el ghe cùr adrée per ciapàal e quàaşı el ghe la fà, cun la làancia didrée a la schèena. A la féen, pròpia davàanti a j óc de i genitùur, Pòlite el brigùla in tèra in de 'n làach de sàanch, e 'l ööltim bùf el tìira fóora. Priamo, àan se 'l éera bèle sóta l'àala de la mòort, 'l è miia stàt bòn de frenàa l'emusiòn e la còlera: "Oh té - el vùuša – che te sèet stàt bòn de fàa chél che gh'òo vist! Se in céel gh'è amò la pietàa e la giüstiisia, i Dèei i te la fàsa pagàa per viime custringiit a véder la mòort de me fióol: tremèent spetàcol sacrilèch per j óc de 'n pàader. 'Chìle, chél 'Chìle che

*te dišet a tòort d'éser nasiit da lüü, 'l è mìa stàt cušé catiif
tàa'me té vèers Priamo; ma el gh'aa respetàat i dirit de chii
préega e el m'aa dàt indrée el cadàaver de Étoire perché el
pudès éser sutràat, e pò el m'aa fàt turnaa indrée a Tròoja".
Intàant che 'l dišiva cušé el véc el gh'aa lanciàat en giavelòt
sèensa fòorsa, che a'l bróons de 'l scüüt de Pirro el gh'aa fàt
apèena catiigol. La làancia da fàa rider la s'è mìa a pindulaa
in de la pàart in méša* de'l scüüt. E Pirro: "Alùura vaaaghe té
a prutestaa da me pàader. Ricòordete de parlàaghe de mé,
d'i me tòort, de Pirro disgrasiàat: e adès móor!"*

*El l'aa tiràat a 'l àaltar che'l tremàava, che'l bris'ciàava sö 'l
sàanch de'l fióol. Cun la mansina alùura e l'aa ciapàat per i
cavéj lóonch e, tiràada fóora la spàada che la lüšiva, el ghe
l'aa infilsàada in de'l fiàanch quàaši tóta. Chéesta l'è stàta
la féen de Priamo. El Destéen el gh'aa purtàat via de màala
mòort – intàant che 'l vediiva Tròoja a brüšaa, Pèergamo na
rüina – 'l òm che in tèemp indrée 'l éera stàt gràan duminadùur
de tàanti pòpoi e de tàanti paées de l'Áašia. En föst gigantèsch
che ripòša adès in de 'n spìns dešèert de la pàatria, na téesta
biànca stripàada via da chél föst: en còorp sèensa nùm.*

*Chì per la prima vòolta sùunti stàt ciapàat da 'n terùur fóora
de'l bùl, che 'l m'aa giasàat el servél. Quàant gh'òo vüst chél
véc, cun j àn de Anchiše, sbàter fóora el bùf de la vita sóta 'l
fèr asaséen, m'è vegniit in mèent la fàcia de me pàader: e pò
Crèuša de per lée, la cà fóorsi casàada šó e la sòort de Jùulo
picenéen. Me sùunti giràat indrée a vardaa quàanti amò me
vegniiva adrée. Nisöön. Töti i m'ìiva abandunàat, stràch de
fàa la guèra: chii s'éera lanciàat in de'l vóot cun en sàalt
teribil, chii gh'è brüšàat in de le fiàme.*

*Siivi restàat de per mé uramàai; ma a 'l ingrès de'l tèempli
de Vèesta, sguarnàada in silènsi in chél pòst segréet, védi
Élena, la fióola de Tindaro: la lüüs de'l brüšamèent la me fiiva
véder töt, in ògni pòst indùaa 'ndàavi. Fifùna de i Trujàan che
i la udiàava per la sitüasiòn de Pèergamo, cun la paüüra
de la vendéta de i Gréci e la còlera de'l spùus tradiit,
Erinni de Tròoja e inséma de la so pàatria, Élena la s'éera
sguarnàada, mìa viista, in sö 'l altàar. En fóoch me brüšàava
in de l'ànima. La còlera la m'aa dit de vendicàa la pàatria*

*che la v`a in r`una cun la m`ort de ch`ela disgrasi`ada.
"Chil`ee - gh`oo pens`aat - la se salvar`a, la turnar`a
regina e la vedar`a el tri`unf de Sp`arta e de la p`atria
Mic`eene! La vedar`a el so `om, la c`a, i p`ader e i fi`oi,
pader`a de na schi`era de schi`ave e de schi`avi
truj`aan. E Priamo el murar`a de sp`ada, `il`io br`us`ada,
la spi`agia de i Truj`aan la se sar`a t`ante v`olte quarc`ada
de s`anch! N`oo, la sar`a mi`a cus`e. `Aan se gh`e mi`a un`ur
in de 'l p`un`i na d`ona, `aan se vit`orie de 'l g`ener le p`orti
mi`a la gl`oria, in t`anti i me ludar`a per vi`ighe distr`ug`it
en m`uster de 'l g`ener: alm`eeno gh``aro cuntent`aat
l`anima cun el f`och de la vend`eta e gh`ar`o cuntent`aat
`aan la s`ener di m`ee".*

*Cus`e di`iivi, strav`olt da la r`abia, qu`ant `eco la s`anta
me m`ader, b`ela c`uma l`ivi m`ai v`ista, che la se
pre`enta a i me `oc, che la bril`ava in de la n`ot de na
l`uus p`uura. La s`e f`ata v`eder c`uma na v`era D`ea, gr`anda
c`uma i la v`et de s`olit i Cel`est; la m`aa tegni`it f`ermo, la
m`aa ciap`aat, e cun la so b`uca de r`o`sa la m`aa d`it:
"Che d`uluur te f`a v`egner f`ora la to r`abia m`ai dum`ada?
Perch`e te rabiset cus`e t`ant, e te gh`eet mi`a c`uura de m`e
e gn`anca di t`oo? C`ur prima a v`eder to p`ader Anch`iise
fi`ach fiach`ent de i so `an e Asc`anio picen`een, se j`e am`o
vi`if! T`ot int`urno a l`uur se m`oof i suld`aat de i Gr`eci;
s`ensa la me prutesi`on le fi`ame j`ar`es b`ele ciap`aat d`enter
e la sp`ada de i nemi`ch la j`ar`es b`ele cup`aat. 'L`e mi`a
st`ata la f`acia udi`u`sa de la Spart`ana, e gn`anca P`aride
maled`et a sbrag`a s`o la put`ensa truj`ana, in de 'l sbati`ila
s`o da la sima de la so alt`esa, ma l`e st`ata la cativ`eria de i
D`ei. S`e, de i D`ei. T`e v`arda (far`o ci`aar de i n`igoj che te
sgu`arna i to `oc puar`et e che i te v`een apr`oof pi`en de
`umit; vi`ighe mi`a pa`uura de ch`el che te d`is to m`ader e
`ubidis a i so `urden) ch`i, d`ua te v`edet c`a a t`och e s`as impirl`aat
s`o, d`ua te v`edet gir`a en n`igol de p`ulver e de f`om, Poseid`on
cu' l so ras`c a tri`i d`ent el sb`at in `aria le m`uure e i fundam`ent,
el sbr`aga la cit`a cumpletam`ent. Ch`i, Giund`one catiiva l`e
riv`ada per prima a le p`orte Scee e rabi`ida 'me 'n tur`el,
arm`ada in de na man`era m`ai v`ista, la ci`ama 'l e`sercit*

amiich da le nàavi... Püsèe de là (la vàarda indrée) Minèerva, che la lüšiia in de ‘n niigol de lüüs da fàa paiüura e armàada cun l’Égida de la Medüüša, la s’éra mìa in pée insìma a la citadéla. Giòove stès ‘l incuràgia i Gréeci, e el ghe dà na màan cu’l sbürlàa i Dèei cóntra j armàat trujàan.

Fióol scàpa, làsa lé, mùchela cun le to fadiighe! Mé te sarò sèemper vešéen, te purtarò sèensa ris’c a la cà de to pàader”.

Dòpo viighe dìt cušé, l’è spariida in méša a le òmbra de la nòt. In de ‘n lampès véen fóora davàanti a mé le figüüre baldràche de i Dèei nemiich de Tròoja...

Oh, alùura tòta Tròoja la me pariiva andàa sóta tèra tra le fiàme e végnar tòta šó! Cùma quàant in sö le muntàgne i paišàan a gàara i se sfòorsa de ficàa šó na piàanta vécia e i ghe la mèt tòta cun tàanti manaréen: el gràn ciümél el tréma e el fà paiüura perchè el póol cascàa šó, fintàant che, sacagnàada da le feride, la piàanta piàn bèl bèl la crìida per l’ööltima vòlta e stripàada da la muntàgna la riiva bèle culegàada in tèra.

Végni šó per le stràade in fùrlòorum e cun ‘l ajöt celèst riési a pasàa in méša a’l fóoch e a i nemiich; le fréce le me rispéta, le fiàme le se ritiira. Ma quàant riivi a ‘l ingrès de la cà antiiga de la me famiilia, me pàader, che vuriivi salvàa per prim e purtàa in muntàgna, el vóol pö viiver dòpo la féen de Tròoja e patii ‘l éšili. “Vuàalter - el me diis – che gh’ii el sàanch giüen e sàan, vuàalter che sii in de ‘l pièen de le fòorse, scapèe...

Se chii stà in céel el gh’àres vuriit fàame scampàa de pö, el gh’àres salvàat la pàatria. M’è bastàat viighe vùst na vòlta la me cità diströta, la rüina, i masamèent. Lasèe che el me còorp el ripòoši chì, cušé: salvèel e andèe! Truarò prèst la mòort per màan de’l nemiich, che ‘l garàa pietàa de mé e el vurarà el me còorp e-stèench. A vurii miia el sepùulcher ‘l è miia difìcil. Andèe! Da na möcia d’àn me la mèeni cun chéesta vùta da nièent, inàbil, miia vardàat bèn da i Celèst: da quàant Giòove pàader de i Dèei e rè de j òm el gh’aa bufàat sö de mé el so föölmìn e el m’aa tucàat cu’l fóoch.

Cušé el dišìiva, bèn persüàas in de’l so gràm prupòšit.

Se métum a cridàa per nièent, mé, Crèeuša, Ascàanio, tòta la cà, perché Anchiise el cambiès paréer in de’l vóorer spacàa sö töt (sé stès e ògni ròba), cu’l fàa diventàa amò püsèe

gréeva la sòort che la ne minàcia. Lüü el se refüüda de muiise. Alùura me prepàari n'ältra vòolta per metiime a cumbàter, cun la vója de móorer. Cùšā me restàava de fàa se miia chéesto? "Pàader, speràavet dalbòon che mé pudèsi scapàa sèensa de té? Paròole cuśé gréeve j è vegniide fóora da la to bùca? Se i Dèei i vóol che ghe réesta pö nièent de na citàa cuśé gràanda, se pròopia i l'aa deciis, e se té te vóoret che tóti nuàalter gh'ābium de móorer, inséma a té, la pòorta de la mòort l'è vèerta: bèle 'l è adrée a végnir Pirro quarciàat de'l sàanch de Prìamo, Pirro che 'l cùpa el fióol davàanti a'l pàader e 'l pàader davàanti a 'l àaltàar sàacher. O màader veneràada, per chéesto te m'èet salvàat in méša a le fréce, in méša a le fiàme? Perché gh'āabia de véeder el nemìich végnir in cà mià, me pàader (e Crèeuša vešéen a lüü) mòort 'l öön cu'l sàanch de chél àalter? Áarmi, o gueriéer, purtèeme de j àarmi! Chéesto 'l è 'l ööltim dé per chii gh'āa perdiit, e el ne ciàma. Turnùm tra i Gréeci, lasèeme cumbàter de nóof! Murarùm tóti, da 'l prim a 'l ööltim, ma miia sèensa vendéta".

Alùura me quèerci amò de fèr, sostéemi a'l bràs el scüüt e vòo fóora da'l palàs. Ma pròpia sö la pòorta la me dóna la se slóonga a i me pée, e la j àa bràsa sö in de'l dàame in mùan Jùulo: "Se te cùret in frésa a móorer pòorta cun té àanca nuàalter, indùta te vóot: se invéce per to esperièensa te gh'èet amò fidücia in de j àarmi che te gh'èt ciapàat, prima de töt difèent chéesta cà. A chii vóot lasàa Jùulo picenéen, to pàader e mé, che na vòolta te ciamàavet la to càara dóna?"

Crèeuša la impieniiva la cà de làagrima. Ma èco che véen fóora na ròba màai viista prima. Intant che bàaşum cridèent e fùm le càare a Jùulo, na lèengua legéera de fóoch la pariiva impisàase insìma a la so téesta: na fiàama da nièent che la sfiuràava i so cavéi mòorbit e la ghe giràava töt intùurno a la téesta. Stremiit, barbelèent de paüüra, ghe dùm en scurlòt a chéi cavéi in fiàme, céercum de smursàa la fiàma sàacra cun l'aaqua. Ma Anchiise el gh'āa svalsàat j óc a le stéle, cun felicitàa, e indrisàade le màan a'l céel, el gh'āa dît: " O Giòove, té che te pódet töt, se te vóot

lasàate cumóover da le urasiòn de la gèent, dà 'n uciàada a nuàalter! Apéena chéesto te dumàandi. E se la nòostra pietàa el la mérita, dàane en sèegn, pàader sàant, e dàane la cunféerma de chéesta prufesia”.

El gh'ìiva apéena parlàat che sübit da la mansìna che s'ciupàat en tròon e na stéla cascàada šó da'l firmamèent la s'è mìa: a cùrer in méša a la nòt e la gh'aa fàt en dišègn de lüüs.

La védum, che la brilàava, sfiuràa el təc de cà nòostra per andàa a sguarnàase – tàa'me per diine la stràada – in de i bòsch de l'Ìlda: el so viàc l'è stàt ilüminàat per en bèl pés e töt intùurno gh'è vegniit šó en vapùur de šùulf che 'l te inciudàava.

Vinciit da chéesto miracól me pàader el se léeva in pée e 'l se mèt a pàarla a i Celèst, in adurasiòn de la stéla sòacra. “Mìia pò, mìia pö, sta chì a menàmela – el n'aa dīt – ve vegnarò adrée, in töt i pòst che vurarii. Dèi de la pàatria, salvèe la me gèent, salvèe me neóot! ‘L aügüüri che me fèe 'l è ciàar e capìsi che sii amò da la pàart de Tròoja. Dìši pö de nò a 'l vóorer végnor cun té, càar el me fióol!”

- **LA FÜÜGA**

Bèle el se sèent püsèe catiif el s'ciupàa de'l fóoch che 'l brüüša per tôte le müüra: le fiàme j è bèle lé apróof: “Càar el me pàader, sò, sistémate sò le me spàle próonte a tegniite sò: el to pées el sentarò gnàan. Indùa 'ndarùm el pericól el sarà preciis per tötì e per tötì ghe sarà la salvésa. Jùulo che 'l è picenéen el me cumpàgni, Crèeuša la me végnadrée da luntàan. Vuàalter servidùur, stèene a sèenter: apéena fóora da la citàa gh'è na culìna cun en véc santüàari de Cérere, abandonàat. Lè apróof gh'è en ciprès antiich, veneràat per tàanti àn, che 'l è sàacher a i nòoster antenàat: catùmese tötì lé, ma gh'ùm de 'ndàaghe ognöön per na stràada diferèenta.

Té, pàader, ciàpa per màan j aréet sàacher e i Penàati de la pàatria: el sarès en sacrilèegi se mé gh'ési de tucàai

- cušé spùurch de masamèent, vegniit fóora da le tiighe de guèra – sèensa esiime lavàat in de n'aaqua ciàara”.
Dòpo viighe dīt cušé, mìs in sò le spàle en mantél e na pelicia de leòn, me cùci a tóo sò el pées de me pàader. A la màan

dèestra se tàca cun la manìna Jùulo, el me picenéen, che 'l s'è metiit a 'ndàa adrée cun i so pàs cüürt chéi lóonch de mé, de so pàader. Didrée véen la me dóna. Ciàpum le stràade püsèe a'l scüüri, e mé che prima gh'ivi miia paüüra de le fréce che i me tiràava adrée da töte le pàart e gnàanca de i bataliòon de i Gréci, adès trémi per ògni ventešél, per ògni ciòch, paurùus e ansiùus per me fióol e per me pàader.

Sùunti rivàat apróof a le pòorte e bèle me parìiva de viighe pasàat töti i ris'c de la stràada quàant en cincél de gèent che caminàava el n'è vegniit apróof a l'imprüiışa; e me pàader intàant che'l vardàava in de l'óombra, el gh'àa dît: "Scàpa, o fióol, sùunti chî! Védi i scüüt che fiamegiàava e j àarmi che le fiiva i lampès". Alùura sòo miia che divinitàa nemìiga la m'àa stravòolt la mèent imbirlàada. De gràan cùursa vòo per viè travèerse, sguarnàade, sèensa 'ndàa per le stràade püsèe cugnusiide. E chî, mé disgrasiàat, el destéen el me pòorta jà la dóna! Fóorsi Crèeuša la gh'àa sbaliàat e stràada, südinò fiàca la s'è fermàada a setiise šó? El sòo miia; ma da alùura l'òo miia pö viista. Me sùunti miia giràat a vardàa se la se füdès perdiida e gnàanca gh'òo màai pensàat a lée prima d'éser rivàat a la culìna de Céerere, a'l vèc santüàari.

Chî, töti riüniit, na sùla persùna gh'éera miia cu'l dispiašéer d'i cumpàagn, de'l fióol e de 'l so òm. Chîi, de i Dèei e de j òm, gh'òo miia acüšàat, cun la téesta rimbambiida de dulùur? Cùuša m'è pariit de viighe vîst in de la citàa mîsa a tòch che la füdès püsèe dulurùuša? Ghe cunségni Ascàanio, el pàader Anchiışe e i Penàati de Tròoja a i me cumpàagn, che mé cumpàgni po' a sguarnàase in de na lóonga vâl. Dòpo tùurni indrée in citàa cun adòs de j àarmi che brilàava. Sùunti deciis a ricuminciàa de nóof, a traversàa töta Tròoja cùma 'l è làarga e a fàame véder àanca se sùunti amò in perìcol. Tée 'l chî che sùunti amò a le müüre e a la pòorta dešèerta e scüüra de dùa siivi vegniit fóora: camìni sò i me pàs, a l'indrée in de l'óombra, e intàant vardàavi cun atensiòon

i pòst d'ua séeri bèle pasàat. In ògni pòst me se impièena l'ànima de urùur: el silènsi stès – la mancàansa de sègn de vita – el me fà végnér i sgrìisoj a j òs. A la féen rìivi a cà mià, per véder se per càašo Crèuša la fùdès turnàada. Gh'éera 'ndàt dèenter invéce i Gréeci e i gh'iiva ocüpàat el palàs intréech. Uramàai el fóoch, che töt màangia, 'l è sbürlàat da'l vèent fina a'l téc, le fiàame le véen fóora cusé vàalte, che j è diventàade padrùne de'l céel.

Intàant che vòo avàanti, vèdi amò na vòolta le cà e la citadéla de Priamo. Pròopia chì, sóta i pòortech sulitàari de'l tèempli de Giunóone, Feniice e 'l Ulìse tàan' catìif - che i g'iiva chéesto cóompit – i fiiva la guàardia a la ròba rubàada. I tešòor de Tròoja, purtàat jà da le cà incendiàade de tötta la citàa, j è lé da véder in de 'n bèl 'mòc, vàalt mià de rìder: ròba de mangiàa sàacra a i Dèei, de le cópe d'òor püür e vestiàari rubàat. Töt lé arèent, in lóonga fila, ghe stà i pütéi e le dóne stremiide.

Gh'òo 'nfina viit el curàc de metiime a vušàa in de l' óombra e gh'òo impieniit le stràade de sàm: fiàch, gh'òo ripetiit per nièent el nùm de Crèuša, l'òo ciamàada amò e pò amò. E intàant che la cercàavi la citàa, m'è vegniit fóora la so figüüra de pasiòon - el grandisim so fantàasma - püsèe vàalta e gràanda de cùma gh'èsi màai pudìit viilla viista. M'è vegniit le péel d'òoca: i cavéi i me s'è 'ndrisàat in téesta, la vùus la me s'è ingrügnaada in gùla. “Perché te fèet ciapàa da'l dulùur sèensa resiister, càar el me òm?”, la m'aa d'it Crèuša per calmàa i mée penséer. – Chél che sùccéet l'aa deciis la voluntàa féerma de i Celèst; el destéen cun el rè de l'Ulìimpi i vool mià che té te póda purtàate adrée Crèuša. Te gh'arèet de 'ndàa incóontra a 'n éšili lunghisim, te gh'arèet de traversàa en spàsi bèl gràant de màar. E a la féen te rivarèet in de'l paées de l'Espéria, d'ua el Tévere el cùr cun càalma tra i càamp bèen aràat da j òm de lé. E là te spéta le ròbe bèle de'l règn d'Itàalia e na mujéer cu'l sàanch de rè. Criida mià per la to càara Crèuša. Mé vedarò mià le cà sùpèerbe de i Mirmidoni o de i Dòlopi e gnàanca andarò a

sèerver in Grécia, mé che so de la ràsa de Dàardano e sùnti nóora de Vénere; la gràn màader Cibéele la me tèn in d'i so pòst, in etèrno. E alùura te salüti, ricòrdete de mé in de 'l amùur de Jùulo".

La m'aa lasàat in de l'àaria sutiila, intàant che la cridàava e mé che vuriivi parlàaghe amò. Trè vòolte gh'òo cercàat de brasàala sö e trè vòolte la so figüüra la m'è scapàada, preciisa a'l sógn alàat. Apéena alùura, finiida la nòt, gh'òo pudìit véder amò i me cumpàgn.

Cun tàanta meravìlia védi che s'è mìs inséma de la gèent nóoa, in de 'n gràn nömer, òm, dóne, giüinòt, na möcia de puarèt deciisa de pàarter per 'l ešili. J è vegniit da ògni pàart, cun pòoca ròba adrée e tàant curàc, próont a vegnìme adrée in qualsiasi pòst gh'èsi vurìit andàa, al de là de'l màar. E bèle nasiiva Lucifero là in àalt sö le póonte de l'Ìlda, e el se tiràava apróof el nóof dé. I Gréeci i fiiva la guàardia atènta a tôte le pòorte: gh'éera miia speràansa de 'ndàaghen fóora a la mèj. Cušé, custringìit a mulàa töt, gh'òo ciapàat me pàader in gròpa e me sùnti purtàat vèers le muntagne.

• TÈERS CÁANT

Rivàat sö le buschine de le muntagne de l'Ìlda e scapàat da la càcia de i Gréeci, i Trujàan in fùuga i pàsa 'l invèrno cù'l méter in pée na flòta de viint nàavi. Quàant gh'è rivàat la primavéera i se imbàarca per andàa in Tràacia, na tèra che stà in méša a la Macedònia e a'l màar Néegher. Chì Enéea el vurarès costrüi na citàa nóoa, ma ghe fà cambiàa paréer òna de le tàante magie che cumpàgna chéesto òm segnàat da'l destéen. Infàti, intàant che'l preparàava en sacrifici prupisiàatori e el stripàava en quàal ramèt de miirto, e el vèt végnier fóora de'l sàanch da'l fòst de la piàanta e 'l sèent àanca na vùus. In de'l miirto lé, gh'è stàt trasfurmàat Polidòoro, fióol de Priamo che de j àan prima 'l éera stàt mandàat in Tràacia da'l re Polimnèestore (che 'l éera 'n siuròn), per tegnìil fóora da la guèra. Per rubàa el tešòor, Polimnèestore el gh'iiva cupàat chél giüinòt lé. Polidòoro el céerca alùura de cunviincer Enéea a scapàa da chéla tèra gràma, e el la préega de'l sutràal in de la tèra, cun rispèt e onùur. Enéea dòpo el fà chél che gh'iiva dèt Polimnèestore e 'l se mèt in viàc per màar in diresiòn de Déelo, dùa el vèen uspitàat da'l rè Ánio, amiich de so pàader. Dòpo el vè a fàaghe de le dumàande a 'l

oràcol de Apollo, che el ghe diis de metiise sübit en viàc vèers la tèra antiiga de la so gèent. Lüü el crèt che la sàga l'iišula de Créeta, da dùa gh'éera rivàat Tèucro, e el và per chéla pàart lé. Ma na gràn tempestàada el la pòorta a riparàase a le iišule Stròfadi. Chì, intàant che i menàava via da Tròoja, i s'éera töti mìs a sacrificàa bóo e péegure a Giòove e a mangiàa. E lé i véen atacàat da le Arpiie e per fòorsa de ròbe j è custringiit a difendiise cun j armamèent.

Öna de le Arpiè, Celéno, la ghe diis che lùur i sarès rivàat in Itàalia, ma prìma i gh'arès patiit la fàm, tàant de dùui mangiàa i piàat de *farro* sèch.

I và amò in màar e i rìiva a'l prumuntòori de Áansio, in de 'l màar Jònio, vešéen a'l tèempli de Apollo. Chì i mèet in pée i so giòoch de sèemper, i fà i sacrifici e i pàsa cušé 'l invèerno. Dòpo i pàart amò in viàc e i rìiva in de 'l Epiiro, a Butriinto, dùa régna Éleno, fióol de Priamo, che 'l gh'aa spušàat Andròmaca, na dóna màai cuntèenta. Quàant i s'è catàat, la dóna de Ètore e Enéea, i s'è brasàat sö. J éera tàant cuntèent. E j óc de töti dùe j è diventàat ümit. (...)